

Kaisa Ilmasti

Soila Metsola

S158SN

KIUSAAMINEN PÄIVÄKODISSA

Aiheen käsittely lapsiryhmässä toiminnallisien menetelmin

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma


Lokakuu 2011




MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU

Mikkeli University of Applied Sciences

KUVAILULEHTI

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Opinnäytetyön päivämäärä 10.10.2011	
Tekijä(t) Kaisa Ilmasti, Soila Metsola		Koulutusohjelma ja suuntautuminen Sosiaalialan koulutusohjelma Sosionomi (AMK)	
Nimeke Kiusaaminen päiväkodissa: Aiheen käsittely lapsiryhmässä toiminnallisin menetelmin			
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyömme tarkoituksena oli suunnitella, toteuttaa ja arvioida neljän kerran ohjauskokonaisuus 4–5-vuotiaille lapsille päiväkodissa. Tavoitteenamme oli luoda näistä ohjaustuokioista keinoja päiväkodin henkilökunnalle ehkäistä ennalta kiusaamista. Tuokioiden tarkoituksena oli kiusaamisilmiön eli kiusaamisen syiden ja ennaltaehkäisyn käsittely sosiaalisia taitoja tukemalla ja vahvistamalla. Jokainen ohjaustuokio videoitiin ja videolta poimimme työn kannalta oleelliset tiedot, jotka koskevat lasten osallistumista, toimintaa ryhmässä, näkemyksiä ja kokemuksia kiusaamisesta.</p> <p>Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö. Ohjasimme neljä tuokiota, joiden sisältöihin kuului- vat teemat: lasten mielikuvia kiusaamisesta, tunteet, kiusaaminen ilmiönä lapsen näkökulmasta sekä auttamisen merkitys. Näihin teemoihin perehdyimme leikin, satujen, kuvataiteiden sekä musiikin avulla. Jokainen tuokio sisälsi myös keskustelua, jotta saimme selkeän kuvan lapsien ajatuksista ilmiöön liittyen. Palautteen keräsimme päiväkodin työntekijältä ja lapsilta. Havainnoimme omaa ohjaajuuttamme sekä pohdimme erilaisia kehitysehdotuksia toiminnan sisältöihin.</p> <p>Pienten lasten kiusaamista on tutkittu vähän, mutta sen olemassaolo on tiedostettu. Uusimpien selvitysten mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisy jo varhaislapsuudessa voi ehkäistä esimerkiksi koulukiusaamis- ta. Erilaisiksi keinoiksi kiusaamisen ehkäisemiseksi on nimetty muun muassa osallisuuden lisääminen, tapakasvatus sekä aikuisen sitoutuminen lapsiryhmään. Turvallinen varhaiskasvatus on lapsen oikeus, johon päiväkodeissa pyritään. Näin ollen myös kiusaamisen ennaltaehkäisy sekä siihen puuttuminen on jokaisen työntekijän ja muun aikuisen velvollisuus.</p> <p>Tuokioiden aikana onnistuimme saavuttamaan työmme tavoitteen. Saimme paljon materiaalia tätä työtä varten toiminnan aikana ja saimme tavoitteiden mukaisesti luotua päiväkodille keinoja ennaltaehkäistä kiusaamista toiminnallisin menetelmin.</p>			
Asiasanat (avainsanat) Kiusaaminen, sosiaalinen kehitys, ennaltaehkäisy, videointi, satu, leikki, musiikki, kuvallinen ilmaisu			
Sivumäärä 45+Liitteet	Kieli Suomi	URN	
Huomautus (huomautukset liitteistä) Liite1: Tutkimuslupa vanhemmilta Liite2: Arviointilomake Liite3: Toimintatuokioiden rakenne Liite4: Tunnetarina Liite5: Piirroksia			
Ohjaavan opettajan nimi Virve Jussila		Opinnäytetyön toimeksiantaja	

DESCRIPTION

 <p>MIKKELIN AMMATTIKORKEAKOULU Mikkeli University of Applied Sciences</p>		Date of the bachelor's thesis 10.10.2011	
Author(s) Kaisa Ilmasti, Soila Metsola		Degree programme and option Degree Program in Social services Bachelor of Social work	
Name of the bachelor's thesis Bullying in kindergarten: handling the theme in child group by functional methods			
Abstract <p>The purpose of our project was to plan, to execute and evaluate four activity sessions for 4-5- year-old children in a kindergarten. Our aim was to create resources for the staff of kindergarten to prevent bullying. The purpose of activity sessions was handling the bullying theme by supporting and strengthening social skills. Each activity session was recorded with a video camera. From the video we picked up relevant parts concerning participation of children, function in a group and children's visions and experiences of bullying.</p> <p>Our project was a functional project. We guided four activity sessions which included themes: children visions of bullying, emotions, bullying from a child's point of view and the meaning of helping. These themes were familiarized with playing, fairytales, graphic expression and music. Each session included also conversation. That is how we got a clear picture of children's thoughts concerning the phenomenon. We collected feedback from the staff and from children. We observed our own guidance and considered development ideas for the content of our actions.</p> <p>The bullying of little children isn't researched much but its existence is acknowledged. Based on the newest studies the prevention of bullying in the early childhood can prevent bullying in school. Different methods of prevention are mentioned for example increasing the participation, manner education and adults engaging to child group. Safe early childhood education is a child's right which is the purpose of actions in kindergarten. Therefore the prevention and intervention of bullying is the duty of staff and each adult.</p> <p>In our activity sessions we managed to achieve the aim of our project. We got a great amount of material for this project during actions. According to our aim we created functional methods to prevent bullying in kindergarten.</p>			
Subject headings, (keywords) Bullying, Social development, prevention, video, fairy tale, play, music, graphic expression			
Pages 45+ Attachments	Language Finnish	URN	
Remarks, notes on appendices Attachment 1: Permit for examination from parents Attachment 2: Evaluation form Attachment 3: Structure of our action-parts Attachment 4: Emotion story Attachment 5: Drawings			
Tutor Virve Jussila		Bachelor's thesis assigned by	

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	1
2	TOIMINNAN LÄHTÖKOHDAT	2
2.1	Opinnäytetyön tavoitteet.....	2
2.2	Opinnäytetyön suunnitelma	2
2.3	Opinnäytetyön arviointi	3
2.4	Toiminnallinen opinnäytetyö.....	5
3	KIUSAAMINEN.....	6
3.1	Kiusaamisen määritelmä.....	7
3.2	Kiusaamisen muodot	8
3.3	Kiusaamiseen puuttuminen.....	10
3.4	Kiusaamisen syyt.....	12
3.5	Ennaltaehkäisyn keinot	14
4	SOSIAALINEN KEHITYS	15
4.1	Erik H. Eriksonin psykososiaalinen kehitysteoria	16
4.2	Emotionaalinen kehitys	17
4.3	Empatian kehitys	18
4.4	Lapsi ryhmän jäsenenä	18
4.4.1	Turvallinen ryhmä.....	19
4.4.2	Vertaissuhteet.....	20
4.4.3	Lapsen asema lapsiryhmässä	21
4.4.4	Lapsen sopeutuminen ryhmään.....	22
5	TOIMINNALLISET MENETELMÄT TEORIASSA.....	23
5.1	Kuvallinen ilmaisu.....	23
5.2	Satu	24
5.3	Leikki	25
5.4	Musiikki.....	26
6	TOIMINNAN TOTEUTUS JA ARVIOINTI.....	27
6.1	Ensimmäinen toimintatuokio.....	28
6.1.1	Toteutus.....	28
6.1.2	Arviointi.....	29
6.2	Toinen toimintatuokio	32

6.2.1	Toteutus.....	32
6.2.2	Arviointi.....	33
6.3	Kolmas toimintatuokio	35
6.3.1	Toteutus.....	35
6.3.2	Arviointi.....	36
6.4	Neljäs toimintatuokio.....	38
6.4.1	Toteutus.....	38
6.4.2	Arviointi.....	39
7	POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	41
7.1	Luotettavuus	43
7.2	Eettisyys.....	44
7.3	Jatkotutkimukset	45
	LÄHTEET	46

LIITTEET

- 1 Tutkimuslupa vanhemmilta
- 2 Arviointilomake
- 3 Toimintatuokioiden rakenne
- 4 Tunnetarina
- 5 Piirrokset

1 JOHDANTO

Kiinnostuksemme päiväkotikiusaamista kohtaan nousi tehdessämme harjoitteluja päiväkodeissa. Päiväkotikiusaaminen on noussut esille vahvasti Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin tekemässä tutkimuksessa (2010), joka käsitteli päiväkotikiusaamista. Aihe on erittäin ajankohtainen mediassa ja se tarvitsee enemmän huomiota osakseen, koska kiusaamisella on vaikutusta lapsen tulevaisuuteen.

Toiminnallisessa opinnäytetyössämme suunnittelimme, toteutimme ja arvioimme neljä ohjauskertaa 4–5-vuotiaille lapsille eräässä mikkelilässä päiväkodissa. Ohjauskertojemme tavoitteena oli käsitellä kiusaamista toiminnallisin menetelmin lapsiryhmässä. Videoimme ohjauskerrat, jotta pystyimme havainnoimaan käsittelemiamme teemoja jälkikäteen. Ohjauskertamme oli jaettu teemoihin, joita olivat lasten mielikuvat kiusaamisesta, tunteet, kiusaaminen ilmiönä lapsen näkökulmasta sekä auttamisen merkityksen ymmärtäminen. Menetelminä käytimme leikkiä, satua, kuvataidetta sekä musiikkia. Toimintatuokiomme sisälsivät myös paljon keskustelua lasten kanssa aiheeseen liittyen. Näin saimme lasten omat ajatukset sekä kokemukset kiusaamisesta esille.

Kiusaamiseen puuttuminen ja ennaltaehkäisy ovat oleellisia lapsen kehityksen ja kasvun kannalta. Päiväkodissa luodaan pohja lapsen hyvinvoinnille sekä tulevalle koulunkäynnille. Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 44–45) selvityksen mukaan keinoja, joilla kiusaamista voidaan ennaltaehkäistä, ovat vertaissuhteiden merkityksen korostaminen, leikin merkityksen korostaminen sekä aggressiivisen käyttäytymisen kohtaaminen. Kiusaamisen ennaltaehkäisy tulisi olla tavoitteellista, pitkäjänteistä, suunnitelmallista ja tietoista toimintaa. Kiusaamisella on myös yhteiskunnallinen merkitys. Eduskunta on kiinnittänyt huomiota kiusaamisen ehkäisemiseksi varhaiskasvatuksessa ja asia on otettu käsittelyyn eduskunnassa. (Eduskunta 2010.)

Opinnäytetyössämme käymme aluksi läpi toimintamme lähtökohdat eli tavoitteet, suunnitelman sekä arviointimenetelmät. Seuraavaksi esitellään teoreettinen viitekehys, jossa käymme läpi kiusaamisen ilmiöt, lapsen sosiaalista kehitystä, arkea päivähoitossa sekä toiminnallisten menetelmien teoriaa. Lopuksi olemme esitelleet toteuttamamme toiminnan sekä siihen liittyvän pohdinnan ja arvioinnin.

2 TOIMINNAN LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa käsittelemme työmme tavoitteet, suunnitelman, jonka pohjalta lähdimme toteuttamaan opinnäytetyötämme sekä arviointimenetelmät. Opinnäytetyömme on toiminnallinen, jota arvioidaan laadullisin menetelmin.

2.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyömme tavoitteena on kokeilla käytännössä erilaisia ohjausmenetelmiä kiusaamisen ehkäisemiseksi sosiaalisia taitoja tukemalla ja vahvistamalla. Sosiaalisilla taidoilla tarkoitetaan ongelmanratkaisukykyä, tilanteiden selvittämistä ja vaihtoehtojen löytämistä, kykyä tulla toimeen muiden kanssa, sosiaalisten tilanteiden ratkaisukykyä sekä kykyä ymmärtää toista ihmistä, hänen näkökantojaan ja tunteitaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 22–23.) Ennaltaehkäisyn keinoksi valitsimme sosiaalisten taitojen tukemisen, koska näillä taidoilla nähdään olevan suuri vaikutus lapsen positiiiviseen kasvuun ja kehitykseen (Kirves & Stoor-Grenner, 2010a, 50–51).

Kirveksen ja Stoor-Grennerin (2010a, 44) mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisy ei voi olla kertaluontoista, vaan pitkällä tähtäimellä toteutettavaa toimintaa. Kiusaamisen ehkäisyllä pyritään estämään lasten hyvinvoinnin ongelmat kodissa sekä koulussa. Tavoitteenamme on luoda keinoja käsitellä kiusaamista lapsiryhmässä toiminnallisesti. Ammattilaiset voivat hyödyntää keinojamme kiusaamisen ehkäisyssä päiväkodeissa. Kokosimme opinnäytetyöhömme erilaisia harjoitteita, joiden avulla työntekijä voi käsitellä lapsilähtöisesti kiusaamista lapsiryhmässä. Työssämme ei ole ensisijaisesti tavoitteena todentaa toimintamme ennaltaehkäiseviä vaikutuksia, mutta toivomme, että työllämme on ollut välillistä merkitystä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä.

2.2 Opinnäytetyön suunnitelma

Suunnittelimme toimintatuokiot Mikkelin päiväkodin lapsiryhmälle, jossa lapset olivat 4–5-vuotiaita. Ajatuksenamme oli käsitellä kiusaamista lapsiryhmässä toiminnallisilla menetelmin. Toteutuskertoja oli neljä (maaliskuussa 2011), joiden sisältönä oli kiusaamisen käsittelyä toiminnallisilla menetelmin. Valitsimme 4–5-vuotiaat, sillä jo pienetkin lasten parissa esiintyy kiusaamista. Mitä aikaisemmin tähän ongelmaan puutu-

taan, sen paremmat mahdollisuudet lapsilla on välttyä kiusaamiselta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 1.)

Ennen tuokioita sovimme päiväkodin henkilökunnan kanssa toiminnan sisällöstä, toteutuksesta ja arvioinnista. Teimme päiväkodin kanssa kirjallisen sopimuksen opin-
näytetyön tekemisestä. Tämän lisäksi varmistimme jokaisen lapsen vanhemmalta lu-
van, että lapset saivat olla osana työtämme (ks. Liite 1). Varsinaiset toteutuskerrat
olivat kahden viikon sisällä niin, että ensimmäisellä viikolla oli kaksi toimintakertaa
peräkkäisinä päivinä ja toisella viikolla samoin. Ohjauskertamme mukautuivat päivä-
kodin normaalin arjen sisälle niin, että tuokiot pidettiin päiväkodin omien tuokioiden
aikana, näin ei heidän normaali arkensa muuttunut huomattavasti. Jaoimme tuokiot
kahdelle viikolle sekä ajankäytön että esille nousevien ajatusten pohdinnan vuoksi.
Näin lapset saivat päiväkodissa keskustella esiin nousseista asioista ennen seuraavaa
ohjauskertaa. Olisi myös ollut meidän mielestämme raskasta vetää ohjauskerrat pe-
räkkäisinä päivinä, jolloin lapsille ei olisi jäänyt hengähdystaukoa verrattain raskaas-
takin aiheesta.

Toimintamenetelmiksi valitsimme satuja, leikkejä, musiikkia ja kuvataidetta. Satujen
ja kuvataiteen avulla lapsi voi käsitellä todellisuutta sekä etsiä ratkaisuja ongelmiin.
Satujen avulla kielteiset kokemukset voidaan muuttaa myönteisiksi, jolloin lapsen on
helpompi käsitellä niitä kokemuksia. Päiväkodin varhaiskasvatuksella koetaan olevan
mahdollisuuksia rohkaista lasta taiteen, leikkien ja satujen avulla käsittelemään omia
tunteitaan ja kokemuksiaan. (Ylönen 1998, 11–15.) Lapselle musiikki avaa mahdolli-
suuden kokea erilaisia tunteita ja herättää ajattelemaan, sekä kehittää lapsen ongel-
manratkaisutaitoja ja luovuutta (Ruokonen, Rusanen & Välimäki 2009, 22–23). Mie-
lestämme näillä menetelmillä kiusaamisteeman käsittely on mahdollista, koska mene-
telmät ovat entuudestaan tuttuja lapsille. Lapsille tuttujen toimintojen kautta uusien ja
vaikeidenkin asioiden käsittely on turvallista, sillä leikin, satujen, musiikin ja kuvatai-
teen kautta heidän on luonnollista ilmaista itseään.

2.3 Opinnäytetyön arviointi

Työmme arviointi perustuu päiväkodin henkilökunnan edustajan kirjalliseen arvioin-
tiin, meidän omaan näkemykseemme sekä itse toiminnan aikana, että jälkeinpäin vi-
deolta katsottuna. Tämän lisäksi arviomme perustuu lasten mukana oloon sekä heidän

osallistumiseensa. Ennen jokaista tuokiota annoimme päiväkodin edustajalle arviointikaavakkeen (ks. Liite2), jossa hän sai arvioida harjoitusten mahdollisuuksia kiusaamisen ennalta ehkäisyssä, ehdottaa kehityskohtia sekä muuten kommentoida tuokiota.

Itse arvioimme myös toiminnan onnistumisen. Käytimme samaa kaavaketta kuin päiväkodin työntekijä omaan arviointiimme. Tällä halusimme varmistaa sen, että työlämme olisi useampi kuin yksi arvioija, jotta työn luotettavuus olisi parempi. Sen lisäksi, että täytimme kaavakkeet, voimme katsoa työskentelyä videolta. Videolta katsoessa ehtii huomata sellaisiakin asioita, jotka eivät itse tuokion aikana ole nousseet esille. Videolta havainnoimme lasten osallisuutta, toimimista ryhmässä sekä lasten aiheita ja kokemuksia kiusaamiseen liittyen. Lasten osallisuutta havainnoimme siitä, osallistuvatko lapset toimintaan vai jäävätkö mieluummin syrjään. Ryhmässä toimimista havainnoimme videolta muun muassa sitä, vaikuttavatko muiden mielipiteet lapsen toimintaan. Esimerkiksi toinen ohjaustuokiomme sisälsi tunnenurkka-leikin, jossa esitimme väittämiä joiden mukaan lapsi valitsi tunteensa. Tässä leikissä selvästi osaan lapsista vaikutti muiden mielipiteet. He valitsivat ensin itse tunteen, mutta vaihtoivat toiseen huomattaessaan toisten lasten valinnat.

Dokumentoimme ohjauskerrat videolle, josta voimme jälkikäteen havainnoida toimintaa, lapsia, itseämme sekä kirjoittaa muistiinpanoja. Lasten kanssa työtä tehdessä pystytään harvoin tuomaan esille työhön käytetty aika, keskittyminen, valmistelu, ajattelu, keskustelu, oppiminen sekä työnteosta nauttiminen. Dokumentointi tarkoittaa havainnointia sekä näkyväksi tekemistä. Videoimalla lasten työskentelyä saadaan tallennettua luovan työskentelyn arvokkaita hetkiä sekä oppimiskokemuksia. Videoinnin avulla saadaan kuvattua kaikki työskentelyn eri vaiheet, muun muassa mistä prosessi alkoi, mitä tehtiin, mitä pohdittiin, mistä nautittiin, mikä ei onnistunut tai oli liian haasteellista, mitä opittiin sekä mikä oli lopputulos? (Ruokonen ym 2009, 85.)

Videoinnista voidaan puhua niin sanottuna pedagogisena dokumentointina, joka tarkoittaa elettyjen tapahtumien reflektointia videomateriaalin avulla. Dokumentit helpottavat muistamaan työn prosessin sekä auttavat havainnoimaan tapahtuneita keskusteluja, kokemuksia, onnistumisia, haasteita ja kehittämistarpeita. Videodokumentoinnin avulla voidaan tarkastella ohjaajan sekä lapsen toimintaa ja oppimista työskentelytilanteissa sekä reflektoida jälkikäteen näitä tilanteita. (Ruokonen ym. 2009, 86.)

Ruokosen ym. (2009,86) mukaan ” havainnoimalla ja dokumentoimalla johdonmukaisesti lasten toimintaa, ajatuksia, leikkejä ja taitoja kasvattaja saa luotettavan ja kokonaisvaltaisen kuvan lapsesta.” Havaintomateriaalina ja dokumentoinnin välineenä voidaan käyttää muun muassa videointia ja se toimii arvioinnin työkaluna. (Ruokonen ym. 2009, 87–89.)

Lasten arviointi tuokioistamme perustuu heidän osallistumiseensa ja suullisiin kommentteihin muun toiminnan ohessa. Lapsilta palautteen kerääminen on haasteellista kirjallisesti, joten suullinen toimi tässä tarkoituksessa hyvin.

2.4 Toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyömme on toiminnallinen opinnäytetyö. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on ohjeistaa, opastaa tai järjestää toimintaa. Toiminnallinen opinnäytetyö voi olla esimerkiksi perehdyttämisopas, tapahtuma tai ohjeistus. Tuotoksena työstä voi syntyä muun muassa kirja, opas tai konkreettinen tapahtuma. Toiminnallisen opinnäytetyön on hyvä olla työelämälähtöinen, käytännönläheinen sekä tutkimuksellisesti toteutettu. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 9–10.)

Laadullinen tutkimus on luonteeltaan prosessinomainen. Laadullisessa tutkimuksessa aineisto voi muovautua tutkimuksen edetessä ja tutkimuksen eri elementit, kuten tutkimustehtävä, teorianmuodostus, aineistonkeruu sekä aineiston analyysi kehittyvät koko tutkimuksen ajan. (Aaltola & Valli 2007, 70.) Tutkimuksen vaiheet laadullisessa tutkimuksessa ovat aineistonkeruu, analyysi, tulkinta ja raportointi (Eskola & Suoranta 1998, 16). Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusongelma hahmottuu tutkimuksen kuluessa, sitä ei ehkä voida ilmaista täsmällisesti heti alussa (Aaltola & Valli 2007, 71).

Laadullisessa tutkimuksessa tutkitaan yleensä ihmistä sekä ihmisen maailmaa. Näitä yhdessä nimitetään elämissaailmaksi, joka tarkoittaa yksilöä, yhteisöä, sosiaalista vuorovaikutusta, arvotodellisuutta ja ihmisten välisiä suhteita. (Varto 1992, 23.) Tässä työssämme tarkastelemme nimenomaan lasten elämissaailmaa ja sitä, miten he näkevät kiusaamisilmiön. Ryhmässä toteutettavien harjoitusten avulla voimme havainnoida muun muassa lasten välisiä suhteita, vuorovaikutusta sekä heidän suhtautumistaan kiusaamiseen.

3 KIUSAAMINEN

Tässä luvussa käsittelemme kiusaamista. Käsittelemme sitä, mitä kiusaaminen on, miten kiusaaminen määritellään, sen muodot sekä miten se vaikuttaa kiusattuun ja miten siihen voidaan puuttua. Aikaisemmin kiusaamisesta päiväkodissa on tehty paljon kvantitatiivisia opinnäytetöitä, muun muassa Brunou ja Piirainen (2000), Lasten välinen kiusaaminen päiväkodissa. Heidän työssään tavoitteena oli kiinnittää huomiota ja lisätä ymmärrystä kiusaamiseen lapsiryhmässä. Heidän tutkimuksessaan haastateltiin päiväkodin työntekijöitä. Heiltä kysyttiin muun muassa käsityksiä kiusaamisesta, sen esiintymisestä sekä kiusaajasta ja kiusatusta. Tämän lisäksi selvitettiin keinoja puuttua kiusaamiseen sekä sen ennaltaehkäisyyn. Tutkimustuloksista selvisi, että ennaltaehkäisyssä auttaa säännöt sekä rajat, keskustelu ja ilmiön käsittely esimerkkien avulla. Meidän työemme pohjautuu keskusteluun ja sen avulla kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen. Työssämme käytämme esimerkiksi satuja sekä kuvia ilmentämään kiusaamisilmiötä.

Kanerva ja Ulmanen (2011) tutkivat opinnäytetyössään 4–6-vuotiaiden lasten käsityksiä kiusaamisesta haastattelemalla heitä. He selvittivät kiusaamisen esiintyvyyttä, sen muotoja sekä lasten keinoja selviytyä kiusaamistilanteista. Tutkimuksen mukaan kiusaamista esiintyy jo päiväkodissa sekä tyttöjen että poikien keskuudessa. Heidän työssään selvisi, että kiusaamiseen puuttuminen varhaisessa vaiheessa vaatii käytännön toimintaa. Lasten mukaan päiväkodissa työntekijät puuttuvat kiusaamiseen käskemällä pyytämään anteeksi, komentamalla sekä katkaisemalla riidan. Henkilökunnalla on siis valmiuksia toimia, silloin kun kiusaamista ilmenee. Tutkimuksessa ei kuitenkaan selvinnyt, onko päiväkodin henkilökunnalla käytössään käytännön harjoituksia, joilla kiusaamista voitaisiin jo ehkäistä ennalta. Omassa opinnäytetyössämme pyrimmekin puuttumaan tähän ja kehittämään puuttumisen rinnalle ennaltaehkäiseviä toimintoja.

Kiusaaminen määritellään monella eri tavalla, mutta yhteistä näille kaikille määritelmille on, että kiusaaminen tapahtuu toistuvana, erilaisin menetelmin toista henkilöä kohtaan. Jokainen itse tietää ja tuntee, milloin on joutunut kiusatuksi sekä mikä on heistä kiusaamista. Tämän vuoksi määritelmiä kiusaamiselle on monia, koska kokijotakin on monia. (Harjunkoski & Harjunkoski 1994, 18–19.)

Kiusaamista määriteltäessä pitäisi osata erottaa lasten hyväntahtoinen kiusoittelu, leikillään muksiminen sekä hännäminen ja kumpi on parempi – mittelöt varsinaisesta kiusaamisesta. Tämä onkin haastavaa päivähoiton henkilökunnalle, jonka on arvioitava tapauskohtaisesti mikä luokitellaan kiusaamiseksi. (Harjunoski & Harjunoski 1994, 18.)

Kiusaaminen saattaa jättää lähtemättömät jäljet kiusattuun, ja mitä pidempään kiusaaminen jatkuu, sitä syvemmät haavat kiusattu saa. Kiusattuna olominen vaikuttaa koko elämään, itsetuntoon, kaverisuhteiden luomiseen sekä aiheuttaa masennusta. Moni tarvitseekin terapiaa pystyäkseen käsittelemään tapahtuneita ja purkamaan ahdistustaan. (Harjunoski & Harjunoski 1994, 18.)

3.1 Kiusaamisen määritelmä

Kiusaaminen määritellään Höistadin (2003, 79–80) mukaan seuraavasti: ”Kun yksi tai useampi ihminen toistuvasti ja pidemmän ajan kuluessa kohdistaa tietoista ja aktiivista kielteistä käytöstä yhtä tai useampia kohtaan tai sulkee heidät pois joukostaan”. Kiusaamisessa on usein kyse lasten voimasuhteiden epätasapainosta. Tämä tarkoittaa sitä, että kiusatuksi joutunut on usein haavoittuvampi ja puolustuskyvytön kiusaajaan nähden, jolloin kiusaajan on helppo kohdistaa ja altistaa lapsi kiusaamisen kohteeksi. Harjunoski ja Harjunoski (1994, 19–20) määrittelee kiusaamisen tapahtumasarjaksi, jossa yksilö tai ryhmä alistaa kiusattua toistuvasti fyysisesti, psyykkisesti, tietoisesti sekä epäsuorasti ja suoraan.

Olweuksen (1992, 14–15) määritelmän mukaan kiusattu on joutunut toistuvan ja pidempiaikaisen negatiivisen teon uhriksi yhden tai useamman henkilön johdosta. Negatiivisella teolla Olweus (1992, 14–15) tarkoittaa tahallaan tuotettua vammaa tai vammanteon yritystä sekä epämiellyttävän olon tuottamista. Näitä negatiivisia tekoja voidaan aiheuttaa verbaalisesti kuten uhkaamalla, pilkkaamalla, hännämällä sekä nimittelemällä, fyysisesti kuten töniminen, potkiminen, lyöminen sekä toisen pidätteleminen. Negatiivisiksi teoiksi katsotaan myös verbaaliton viestintä eli ilmeet, eleet sekä toisen ryhmästä poissulkeminen. Jo yhtä tällaista uhittelua voidaan pitää kiusaamisena, vaikka Olweus (1992, 14–15) aiemmin mainitsi määritelmässään kiusaamisen toistuvana ja pidempiaikaisena tekona. Hänen mukaansa kiusaamistermiä ei pidä käyttää, jos kaksi samanvahvuista lasta tappelee tai riitelee. Kyse on voimasuhteiden tasapai-

nottomuudesta, jota kiusaaminen edellyttää. Tällöin negatiiviselle teolle alttiin henkilön on vaikea puolustautua heikompiosaisuutensa vuoksi.

Salmivalli (1998, 29–31) määrittelee kiusaamisen aggressiivisen käyttäytymisen muodoiksi, jolla on tietyt ominaispiirteensä. Aggression Salmivalli määrittelee ”käyttäytymisellä, jolla pyritään tahallisesti vahingoittamaan toista fyysisesti tai psyykkisesti. Useimmiten aggressiiviseen käyttäytymiseen liittyy fysiologinen aggressiotila sekä vihamielisiä ajatuksia ja tunteita.” Salmivallin mukaan hänen määritelmänsä ei kuitenkaan aina pidä paikkaansa kiusaamisessa. Aggressiivisuus on usein yksilön ominaisuus, kiusaaminen taas sosiaalinen tilanne, jonka lisäksi aggressiotila on hetkellistä, kiusaaminen taas usein pitkäaikaista ja jatkuvaa. Salmivalli määrittelee kiusaamisen myös systemaattiseksi, tarkoitukselliseksi toista vahingoittavaksi käyttäytymiseksi, joka kohdistuu toistuvasti samaan henkilöön.

Kiusaamisen jatkuessa pitkään voi kiusatusta tulla koko ryhmän uhri, jolloin kiusaajia on enemmän ja kiusattu on jatkuvasti uhrin roolissa. Kiusaaminen onkin yleensä ryhmäilmiö. Kiusaaminen tapahtuu ryhmässä ja se perustuu ryhmän välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Tällaisen ryhmän jäsenyys ei ole yleensä vapaaehtoista, esimerkiksi päiväkotia tai koulua, eikä siitä näin ollen voi lähteä pois. (Salmivalli 1998, 33.) Ryhmässä osa näistä kiusaajista on niin sanotusti passiivisia kiusaajia, henkilöitä, jotka on vedetty mukaan kiusaajaryhmään, vaikka heillä ei halua mukanaoloon olisikaan (Olweus 1992, 36).

Kiusaamisella kiusaaja tavoittelee itsetuntonsa kohennusta sekä vallan halua (Salmivalli 1998, 31). Olweus (1992, 35) määrittelee kiusaajaa aggressiiviseksi, hänen asenteensa väkivaltaan on muita positiivisempi, hänellä on tarve ohjailla muita sekä kyky empatiaan on heikko.

3.2 Kiusaamisen muodot

Kiusaamisen muodot voidaan luokitella sanattomaksi eli hiljaiseksi kiusaamiseksi, sanalliseksi eli henkiseksi kiusaamiseksi sekä fyysiseksi kiusaamiseksi eli ruumiilliseksi kiusaamiseksi, johon kuuluu suora väkivalta (Höistad 2003, 80). Tavallisin kiusaamisen muoto, joka on erittäin vaikea myös havaita, on hiljainen kiusaaminen. Tällaista hiljaista kiusaamista voi olla esimerkiksi ilmeily, katseen välttäminen, huokailu,

vaikeneminen, tuijottaminen sekä toisen kohteileminen kuin tämä olisi ilmaa. Hiljainen kiusaaminen tapahtuu yleensä aikuisen selän takana huomaamatta, mutta jopa aivan avoimesti. Uhrin ovat yleensä hiljaisia ja huomaamattomia lapsia, jotka eivät nosta itseään esille eivätkä kerro uhrin asemastaan kenellekään. Pitkään jatkuneena hiljainen kiusaaminen voi tehdä suurta vahinkoa. (Höistad 2003, 80–81.)

Sanallinen eli henkinen kiusaaminen voi olla esimerkiksi kuiskuttelua, juoruilua, ahdistelua, pilkkaamista, matkimista uhkailua sekä uhrin olemuksesta huomauttelua, esimerkiksi kampauksesta tai vaatteista. Myös lappujen- ja tekstiviestien lähettäminen sekä nimettömien puheluiden soittaminen on henkistä kiusaamista. Sanallisen kiusaamisen muoto on helpompi huomata kuin hiljainen kiusaaminen. (Höistad 2003, 82–83.)

Fyysinen kiusaaminen on helpoin kiusaamisen muoto huomata juuri sen fyysisyyden takia. Fyysinen kiusaaminen on yleisempää pojilla kuin tyttöillä, niin päiväkodissa kuin koulussakin. Kiusaamisen voi huomata ulkoisista asioista, kuten esimerkiksi revenneistä vaatteista, mustelmista sekä haavoista. Ruumiillinen kiusaaminen voi olla myös vahingossa tehtyä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että toinen lapsi vahingossa tönäisee uhrin, joka sen myötä kaatuu. Kiusatun tavaroita voidaan myös viedä ja hävittää tai esimerkiksi lippalakkia heitellä ryhmässä kiusatun yrittäessä ottaa omaansa takaisin. Tällainen kiusaaminen naamioidaan hyvin usein leikiksi, koska tarkoitus ei ole jäädä kiinni kiusaamisesta. Kuitenkin on huomattava, jos samaa tapahtuu henkilölle usein, on se merkki jatkuvasta kiusaamisesta. Osa lapsista osaa naamioda tunteensa ja näyttää päällepäin että kaikki on hyvin. He voivat käyttäytyä normaalista poiketen, yrittäen tällä tavoin vaikuttaa kiusaajiinsa, jotta he jättäisivät hänet rauhaan. (Höistad 2003, 85–88.)

Kiusaamisen muodoissa on hyvä erottaa toisistaan suorat hyökkäykset uhrin kimppuun eli suora kiusaaminen ja uhrin eristäminen ja ryhmästä poissulkeminen eli epäsuora kiusaaminen. Yleensä epäsuoraa kiusaamista onkin vaikeampi havaita, se ei jätä jälkeä ja on huomaamattomampaa kuin suora kiusaaminen. (Olweus 1992, 15.)

Tyttöjen ja poikien välillä kiusaamisessa on eroja. Poikien tapa kiusata on suoraa, fyysistä ja sanallista kun taas tyttöjen kiusaaminen on epäsuoraa, manipuloivaa ja selän takana puhumista. Tyttöjen kiusaamisen menetelmät ovatkin jääneet vähemmälle huomi-

olle kuin poikien helpommin havaittavat menetelmät. Tytöille tyypillistä kiusaamisessa on toisten hyljeksiminen. Ystävät yhdessä päättävät ja sanovat uhrille, että ”ei olla ton kanssa, me ei leikitä sun kanssa. Kyseistä kiusaamisen muotoa ei esiinny yhtä paljon pojilla kuin tytöillä. (Salmivalli 1998, 35–36.)

Poikien harjoittama fyysinen kiusaaminen voi olla esimerkiksi nahistelua, lyömistä, potkimista, uhrin työntämistä seinää vasten, tavaroiden sekä vaatteiden viemistä uhrin päältä sekä liian rajua jalkapallon pelaamista. Kiusaamisen paljastuessa väitetään sen olleen vain leikkiä, myös uhrin näkökulmasta. Tyttöjen kiusaamista on vaikea havaita, mutta tytöt ovat enemmän ja enemmän omaksumassa poikien tapaa kiusata. Tytöt tappelevat ja sanallinen kiusaaminen muistuttaa yhä enemmän poikien sanallista kiusaamista. Tyttöjen kiusaaminen on usein hiljaista kiusaamista, se on henkilökohtaisempaa ja tytöt löytävät uhrin heikot kohdat ja käyttävät niitä hyväkseen kiusaamisessa. Tytöt levittävät juoruja, puhuvat pahaa selän takana, juonittelevat, ilmeilevät, huokailevat sekä huomauttelevat toisen ulkoisesta olemuksesta. Tämä kaikki tapahtuu usein niin, ettei kenelläkään muulla ole mitään tietoa tapahtuvasta. (Höistad 2003, 93–98.)

3.3 Kiusaamiseen puuttuminen

Kiusaamiseen puuttuminen on yksi edellytys laadukkaalle varhaiskasvatukselle. Sillä on suuri merkitys lapsen kehitykselle ja itsetunnolle. Kiusaamiseen puuttuminen on oleellista, mutta varhaiskasvatuksessa pääpaino tulee olla ennaltaehkäisevässä työssä, jottei kiusaamistilanteita pääsisi tulevaisuudessa syntymään. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 44–45.)

Kiusaamiseen puuttuminen on tärkeää ja siihen tarvitaan keinoja. Yhteisillä toimintamalleilla lapset, heidän vanhempansa sekä päiväkodin henkilökunta tietävät miten tilanteessa tulee toimia. Kun kyseessä on lasten kiusaamistilanne, on vastuu tilanteen selvittämisestä aina aikuisella. Aikuisen tulee havainnoida ja arvioida tilanne ja puuttua siihen välittömästi. On kuitenkin syytä huomata, ettei kaikki riitely ole kiusaamista, vaan lasten välistä neuvottelua ja sosiaalisten taitojen kehittämistä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 19–20.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 16) kasvattajan velvollisuuksiksi luetaan hyvän ilmapiirin luominen sekä hyvien ihmissuhteiden luominen lasten sekä aikuisten välille sekä näiden suhteiden vaaliminen. Käytännössä kasvattajan tulee toimia lapsen edun ja hyvinvoinnin mukaisesti jokapäiväisessä työssä tukien lapsen ystävyyssuhteita. Perusteissa ei kuitenkaan anneta keinoja kiusaamiseen puuttumiseen, vaan pyritään luomaan lapselle tasapainoinen kasvatus.

Kiusaamistilanteisiin puuttuminen on varhaiskasvatusikäisten lasten parissa helpompaa kuin vanhempien lasten kanssa, koska heille ei ole vielä vakiintuneet roolit. Lasten roolit ovat muuttuvia ja kiusaaja ja kiusattu saattavat vaihtua useastikin. Vaihtuvuus ei tarkoita, ettei tilanteisiin tulisi puuttua ennen kuin ne muodostuvat jatkuviksi toimintamalleiksi, koska lapsi luulee toimivansa oikein. Kiusaamiseen puuttumista varhaiskasvatuksessa edistää myös pienten lasten sosiaaliset suhteet, jotka eivät ole vielä niin monimutkaisia kuin jo kouluikäisillä on. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 19.)

Päivi Hamarus on tutkinut paljon koulukiusaamista ja siihen puuttumista. Hänen mukaansa kiusaamiseen tehokkaan puuttumisen edellytys on tarjota lapsille ja nuorille väyliä, joiden avulla kiusaaminen saadaan aikuisten tietoisuuteen. Lapset ja nuoret tarvitsevat aikuisia selvittämään tilanteita, mutta aikuiselle puhuminen saattaa olla vaikeaa. Lapselle täytyy olla selvää, että aina on joku aikuinen, jolle voi kertoa kiusaamisesta ja aikuisen täytyy olla valmis vastaanottamaan tietoa. Tällaisia väyliä voivat olla esimerkiksi vanhemmat, opettajat, terveydenhoitaja, kuraattori tai muu henkilökunnan jäsen. (Hamarus 2008, 117–118.)

Erilaisiksi puuttumiskeinoiksi koulukiusaamiseen Hamarus (2008, 121–123) ehdottaa nimettyä sovitteluryhmää, jossa aina tietty henkilö ottaa kiusaamistilanteet hoidettaviksi. Sovitteluryhmässä kiusaaja ja kiusattu, sekä sovittelijat kokoontuvat ryhmässä keskustelemaan tilanteesta. Myös koko luokan haastattelu voi toimia ryhmä koon ollessa pieni. Tällöin jokainen saa vuorollaan kertoa oman näkemyksensä tilanteesta, mitä tapahtui, kuka toimi ja miten. Varsinkin nuorten keskuudessa on mahdollista myös käyttää piirtämistä. Kuvien avulla lapsi tai nuori voi kuvittaa kiusaamistilanteen ja tämän avulla selittää omia kokemuksiaan ja tuntemuksiaan.

3.4 Kiusaamisen syyt

Kiusaamiseen liittyy aina jokin syy, jonka takia kiusaaja kiusaa. Syitä voivat olla kiusaajan halu vallan tunteeseen, pelko joutua itse kiusatuksi, ryhmän paine, kateus ja mustasukkaisuus, aggressiot kiusattavaa kohtaan sekä heikkojen halveksiminen. (Höistad 2003, 64–77.) Salmivallin (1999, 101) mukaan kiusaamiseen voi johtaa myös tietyn lapsen ärsyttävä ominaisuus tai tapa, joka poikkeaa muista. Fyysiset poikkeavuudet sekä pelkästään se, että on uutena lapsena ryhmässä voi myös aiheuttaa kiusaamista.

Vallanhalu on kiusaajan yleisin piirre. Kiusaaja haluaa hallita ja kiusaamalla hän siinä onnistuukin. Kiusaaja tavoittaa vallan tehokkaasti pelon avulla, pelottelemalla muita hän pitää valta-asemansa. Kiusaajalla voi olla vallanhalu muihin nähden helpottaakseen omaa voimattomuuttaan. Identiteetin etsintä voi aiheuttaa vallanhakua ja näin aloittaa kiusaamisen. Kiusaamisen jatkumisena voi olla syynä kasvojen menetys, lapsi pelkää vallan katoamista ja asemansa heikkenemistä ryhmässä. (Höistad 2003, 64–66.)

Pelko itse joutua kiusatuksi on lapsilla niin suuri, että he menevät kiusaajan ominaisuudessa mukaan kiusaamiseen. Näin ollen he itse eivät joudu uhrin asemaan. Pelko ryhmän ulkopuolelle joutumisesta on niin vahva, että lapsi tekee mitään vaan välttääkseen ulkopuolisuuden tunteen, liittyy siihen sitten kiusaajana oleminen tai passiivinen kiusaaminen. Kiusaamiseen liittyy yleensä ryhmä ja ryhmän paine onkin vahva kiusaamistilanteessa. Harvemmin kukaan kiusaa yksin, kiusaamiseen liittyy aina useampi henkilö. Ryhmäpaineen voimakkuuden takia moni tulee vedetyksi mukaan sellaiseen, mihin he eivät normaalisti menisi. Ryhmän paine on niin vahva, ettei siitä uskaltaudu irrota kiusatuksi joutumisen pelossa. (Höistad 2003, 66–68.)

Osa kiusaamisesta johtuu kiusaajan kateudesta uhria kohtaan. Uhrilla on jotain, mitä itse haluaisi, mitä itse ei osaa, mitä itseltä puuttuu. Vaikka kateutta tuntisikin, pitäisi osata iloita toisen puolesta, ei kääntyä sitä vastaan, jolloin ruvetaan mustamaalamaan, vähättelemään tai saattamaan naurunalaiseksi. Tällä tavoin kateus aiheuttaa kiusaamisen. (Höistad 2003, 69–71.)

Höistadin (2003, 72–73) mukaan uhria kohtaan osoitettu viha johtuu harvoin uhrista, vaan yleisemmin kiusaajasta itsestään. Kiusaaja etsii itselleen kohteen, johon voi purkaa aggressionsa ja piilevän vihansa ja turhautumisen jota hän kantaa sisällään. Kiusaaja uskoo, että uhri on syynä hänen vihaansa eikä näe vihansa todellisia syitä. Lapsi ei osaa itse kanavoida ja ymmärtää vihansa syytä, jolloin hänelle on luonnollista syyttää uhria siitä, että hän itse joutuu kiusaamaan uhria, koska tämä tahallaan ärsyttää häntä jollakin tavoin. Vanhempien olisi ymmärrettävä kiusaajan aggression alkulähde ja pyrittävä auttamaan lasta sen löytämiseksi.

Kiusaamisen syy ja seuraus voi olla myös vanhempien, etenkin äidin, ylihuolehtiminen ja ylisuojelevaisuus lastaan, useimmiten poikaansa kohtaan. Lapsen käyttäytyminen, etenkin hyperaktiivisuus, voi olla osasyynä kiusatuksi tulemiseen. Ryhmässä lapsen käyttäytyminen, esimerkiksi rauhattomuus, voi provosoida muita, jolloin ryhmä reagoi negatiivisesti lapseen, ja tämä sitten ilmenee kiusaamisena rauhatonta lasta kohtaan. (Olweus 1992, 34–35.)

Kasvuympäristöllä on suuri vaikutus lapsen tunne-elämän ja identiteetin kasvuun ja kehitykseen. Turvaton ja uhkaava ympäristö saa lapsen näkemään itsensä uhkaavana ja turvattomana. Malli siirtyy aikuiselta lapselle, joka ei saata tuntea muuta käyttäytymismallia kuin kotinsa mallin. Jos kotona halveksitaan heikkoutta ja käyttäytyään samalla väkivaltaisesti, lapsi oppii käyttäytymään samoin. Lapsi voi kiusaajana haukkua uhria pelkuriksi ja tyhmäksi, koska itse pelkää heikkoutta ja sen näyttämistä. (Höistad 2003, 73–75.)

Kiusaamiseen liittyy usein jokin poikkeavuus kiusatussa. Kysyttäessä lapsilta miksi joitakin lapsia kiusataan, mainitsevat he usein syyksi ulkoisen erilaisuuden, kuten lihavuuden, punaisen tukan, epätavallisen puhetyylin, vaatteet tai silmälasit. Usein syynä on myös fyysinen vahvuus, uhri on aina heikommassa asemassa fyysisesti kiusaajaan nähden. Tyypilliset uhrin ovat ahdistuneempia sekä turvattomampia, heikkoja, herkkiä sekä varovaisia ja hiljaisia. Kiusatut ovat yleisesti yksinäisiä tai hylättyjä, heillä on heikko itsetunto sekä negatiivinen kuva itsestään, mitä kiusaaminen lisää entisestään. Kiusaajan on helppo ottaa kohteekseen tällainen lapsi, koska he eivät yleensä kosta hyökkäyksiä tai loukkauksia, jolloin kiusaaja itse on turvassa palautteelta. (Olweus 1992, 32–34.)

3.5 Ennaltaehkäisyn keinot

Stakesin julkaisussa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2005, 15) ei varsinaisesti mainita kiusaamisen ennaltaehkäisystä mitään. Julkaisussa kuitenkin korostetaan ja asetetaan tavoitteeksi lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi. Tähän hyvinvointiin luetetaan lapsen terveys, toimintakyky sekä perustarpeet. Lapsen tulisi myös tuntea itsensä arvostetuksi ja kuulluksi sekä tasa-arvoiseksi muiden rinnalla. Kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin lähtökohdaksi nähdään pysyvät ja turvalliset ihmissuhteet, niin henkilökunnan, vanhempien kuin muidenkin lasten kesken.

Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 49–50) tekemän selvityksen mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisy on mahdollista ja siihen on erilaisia keinoja varhaiskasvatuksessa. Yksi tärkeimmistä keinoista on lapsen vertaissuhteiden tukeminen. Lapsen aika päiväkodissa vertaisryhmässä on suuri ja siellä kiusaaminen tapahtuu. Tällöin aikuisen tulisi ohjata, tukea ja avustaa lasta toimimaan ryhmän normien mukaisesti. Oleellisena osana vertaisryhmän kanssa toimimisessa nousevat myös sosiaaliset taidot, jotka kehittyvät lapsena nopeasti. Sosiaaliin taitoihin liittyy muun muassa empatiataidot sekä ongelmanratkaisu ja näihin lapsi tarvitsee aikuisen opastusta ja apua.

Myös eduskunta on kiinnittänyt ilmiöön huomiota. Sari Sarkomaa on tehnyt kirjallisen kysymyksen eduskunnan puhemiehelle aiheena Kiusaamisen ennaltaehkäisy varhaiskasvatuksessa. Sarkomaa kysyy kirjallisessa kysymyksessään: ”Mihin toimiin hallitus aikoo ryhtyä kiusaamisen ennalta ehkäisemiseksi ja kitkemiseksi varhaiskasvatuspalveluissa?” Asia otettiin käsittelyyn eduskunnassa ja peruspalveluministeri Paula Risikon mukaan aihe on ajankohtainen ja kiusaaminen aiheena lisätään Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen päivähoidon turvallisuussuunnitteluoppaaseen. (Eduskunta 2010.)

Aikuinen tekee päiväkodin arjessa ennaltaehkäisevää työtä. Oleellista ehkäisevässä työssä on myös perinteinen tapa- ja moraalikasvatus. Käytännössä tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että lapsi opettelee asettumaan toisen asemaan, saa oikeita toimintamalleja sekä opettelee kunnioittamaan toisia ihmisiä. Tapa- ja moraalikasvatuksessa aikuisen rooli korostuu. Lapsi ottaa aikuiselta mallia jokapäiväisiin toimiinsa. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 45–46.) Aikuisen on tapa- ja moraalikasvatuksen lisäksi luo-

tava lapsen turvallinen ja luottamuksellinen suhde. Aikuinen on se henkilö, joka pystyy havainnoimaan lapsia, ryhmän ilmapiiriä ja huomaa lasten reagoitavat ja tätä kautta pystyy omalla toiminnallaan ennaltaehkäisemään kiusaamista. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 48.)

Gunnar Höistadin (2003, 153) mukaan kiusaamisen ennaltaehkäisy kouluissa lähtee nykytilanteen kartoittamisella, joka käsittää henkilöiden väliset suhteet ja heidän muodostamansa ympäristön ilmapiiriin. Tällöin kartoitetaan muun muassa yhteenkuuluvuuden tunnetta, poissaoloja sekä viihtyvyyttä henkisesti että fyysiseltä kannalta. Kun on perehdytty nykytilanteeseen, voidaan ryhtyä luomaan toimintasuunnitelma kiusaamisen ehkäisemiseksi. Suunnitelmassa lähdetään henkilöstön ja oppilaiden toiveista, siitä millainen ympäristöä ja ilmapiiriä olisi hyvä tavoitella, jonka jälkeen luodaan toimintatavat, joilla näihin tavoitteisiin päästään. Olennaisinta tässä suunnitelmassa on kuitenkin, että jokainen sitoutuu sen toteuttamiseen ja sen takia valmis toimintasuunnitelma esitellään oppilaille, henkilökunnalle sekä oppilaiden vanhemmille. (Höistad 2003, 153–161.)

4 SOSIAALINEN KEHITYS

Tässä luvussa käsittelemme tarkemmin lapsen kehitystä, vuorovaikutustaitoja sekä lapsen ryhmän jäsenyyttä. Sosiaalisilla taidoilla ja kehityksellä tarkoitetaan niitä taitoja, joiden avulla lapsi tulee toimeen toisten ihmisten kanssa (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 24).

Lapsen sosiaaliselle kehitykselle ovat tärkeitä ensimmäisen ikävuodet. Lapsi muodostaa tällöin ensimmäiset tärkeät ihmissuhteensa, ja sosiaalisen kehityksen kannalta ne ovat tärkeitä myös lapsen itsetunnolle sekä tuleville ihmissuhteille. (Keltikangas-Järvinen 2010, 118.) 4-vuotias lapsi osaa jo kuunnella toista, ilmaista itseään ja puhua vuorotellen. Lapsi osaa toimia itsenäisesti sosiaalisissa tilanteissa vain hetkittäin. Lähestyttäessä viidettä ikävuotta lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät laajemmiksi. Lapsi osaa jo ottaa muita huomioon, he kehuvat toisiaan, osaavat jakaa tavaroita ja osoittavat myötätuntoa. Lapsi osaa myös käyttäytyä sosiaalisissa tilanteissa, mutta ei vielä pysty hallitsemaan tunteitaan, jolloin käytös voi olla tilanteeseen sopimatonta. 4–5-vuotiaat lapset osaavat jo kavereiden kesken ratkaista ristiriitatilanteita, mutta aikuisen avustuksella. (Nurmiranta ym. 2009, 57.)

Keltikangas-Järvinen (2010, 20–22) määrittelee sosiaaliset taidot ihmisten kyvyksi solmia nopeastikin kontakteja erilaisiin ihmisiin, keskustelemaan ja olemaan luontevasti heidän seurassaan. Sosiaalisia taitoja hän kuvaa myös kykynä ymmärtää toisia ihmisiä, hänen näkemyksiään ja tunteitaan.

Lapsen kyky selvitä ryhmässä perustuu sosiaalisiin taitoihin. Joskus nämä selviämiskeinot eivät kuitenkaan ole sosiaalisesti hyväksyttäviä, ja tulevat esille esimerkiksi aggressiona toisia kohtaan. Kasvattajalla onkin suuri rooli lapsen sosiaalisten taitojen harjoittajana sekä oikean suunnan antajana. (Keltikangas-Järvinen 2010, 23–24.) Lapsi tarvitsee kuitenkin vielä aikuisen apua esimerkiksi ristiriitatilanteiden ratkaisemiseksi sekä toisen aseman ymmärtämiseksi (Pulkkinen 2002, 113).

Lapsi, joka omistaa hyvät sosiaaliset ja emotionaaliset taidot, tulee paremmin toimeen ryhmässä sekä pystyy paremmin ylläpitämään ystävyssuhteita (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 24). Ryhmässä lapsi oppii työnjakoa, toimintatapoja, yhteisesti sovitujen sääntöjen noudattamista sekä omien tavoitteiden sopeuttamista toisten tavoitteisiin. Tällöin myös lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät. Sosiaalisen kehityksen varjopuolena on sosiaalisten taitojen heikkous, joka voi pahimmassa tapauksessa aiheuttaa syrjintää kaveriryhmässä, jolloin kiusaaminen voi tulla mukaan kuvioon. (Pulkkinen 2002, 112–113.)

4.1 Erik H. Eriksonin psykososiaalinen kehitysteoria

Erik H. Eriksonin psykososiaalisen teorian mukaan ihmisen kehitys kohtaa erilaisia kriisejä elämän eri vaiheissa. Teorian mukaan jokaisen tulee käydä kriisit läpi saavuttaakseen tasapainoisen elämän. Lapsuuden kehityskriiseistä suoriutuminen vaatii aikuisen rohkaisua ja tukea. Lapsi ottaa vaikutteita lähiympäristöstään, joka ei saisi aiheuttaa lapselle ahdistuneisuutta ja pelkoa. (Erikson 1982, 404–407.)

Ensimmäisen elinvuotensa aikana lapsi kohtaa ensimmäisen kehityskriisinsä, jossa vastakkain ovat luottamus ja epäluottamus. Luottamuksellisen suhteen lapsi luo vanhempiinsa saadessaan perustarpeensa tyydytetyiksi. Tällaisia perustarpeita ovat muun muassa rakkaus, ravinto ja uni. Luottamuksen osoituksia vauvaikäiseltä lapselta ovat esimerkiksi hymy, katse sekä se, että pystyy olemaan ahdistumatta, vaikkei äiti ole-

kaan näköetäisyydellä. Epäonnistuuessaan kehitystehtävässä lapsi alkaa tuntea epäluottamuksen tunteita. Tämä vaihe luo merkittävän pohjan lapsen sosiaalisille taidoille myöhemmin. (Erikson 1982, 239–242.)

Ensimmäisestä vuodesta aina kolmanteen saakka lapsi tasapainoilee itsenäisyyden ja häpeän välillä. Lapsi haluaa kokeilla ja kokea itse ja silloin ympäristön tulee tukea ja rohkaista. Aikuisten tulee kuitenkin suojella ja asettaa rajat, joiden sisällä lapsen on turvallista tehdä omia valintojaan. Itsenäisyyttä vastassa on häpeä, joka ilmenee haluna olla mahdollisimman näkymätön, tunteena omasta riittämättömyydestä sekä epäilyinä omista taidoistaan. (Erikson 1982, 242–244.)

Leikki-iässä eli noin 4-5 vuoden iässä kehityskriisinä on aloitteisuus vastaan syyllisyydentunne. Tässä vaiheessa lapsi on aloitteellinen, koska hänen ajattelu- ja liikkumiskykynsä on lisääntynyt. Lapsi on utelias ja haluaa toimia oman tahtonsa mukaan. Tällöin aikuisen tehtävänä on antaa lapselle valinnan mahdollisuuksia sopivissa rajoissa. Syyllisyydentunne ilmenee, jos lapsen uteliaisuuteen ei osata vastata oikein eikä anneta hänen harjoitella uusia taitojaan. Jatkuva kritiikki ja rangaistukset saavat lapsen tuntemaan itsensä syyllisyyttä epäonnistuneista yrityksistään ja näin ollen lapsesta saattaa tulla passiivinen. (Erikson 1982, 242–245.)

4.2 Emotionaalinen kehitys

Salmivallin (2005, 109) mukaan emotiot yhdistetään sosiaalisen tiedon käsittelyn malliin. Emotionaalisia taitoja on kyky ymmärtää ja huomioida omia sekä toisten tunteita. Emotionaaliset taidot jaetaan valmiuksien mukaan, esimerkiksi empatiakyky sekä impulssinhallinta. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 24.) Emotionaalisuus, eli lapsen kyky säädellä ja hallita sekä se, millaisia ja miten voimakkaita tunteita lapsi kokee, on vuorovaikutuksessa sosiaalisen pätevyyden kanssa. (Salmivalli 2005, 111.)

Lapsen suhde ympäröivään maailmaan vaikuttaa hänen emotionaaliseen kehitykseen. Lapsi kerää ympäröivästä maailmasta malleja, sekä havainnoi, miten ympäristö häneen suhtautuu. Tämän vuoksi suhde vanhempiin ja ympäristöön on tärkeä psyykkisten ominaisuuksien kannalta, koska monet tunteet, kuten kiintymys, luottamuksen tarve, viha, pelko ja kateus, ovat lapsena vasta kehittymässä. (Opetusjulkaisut 1993, 23.)

Salmivallin (2005, 110) mukaan emotionaalisuus voidaan yhdistää sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Emotionaalisuus voidaan jakaa reaktiivisuuteen, myönteisien ja kielteisten tunteiden kokemiseen, sekä emootioiden vahvuuteen, eli siihen kuinka voimakkaasti reagoi tunteisiin. Lapset ovat hyvin erilaisia emotionaaliselta kehitykseltään, jotkut ovat arkoja ja pelokkaita ja jotkut hyvinkin sosiaalisia. Tämän takia erilaiset tilanteet vaikuttavat lapsilla emotionaalisesti eri tavalla, jotkut kokevat tilanteet vahvemmin kuin toiset.

Ihminen pystyy säätelemään omia tunnetilojaan, eli emootioita. Sääteilyllä tarkoitetaan tunteiden voimakkuuden sekä keston säätelyä. Tunteitaan voi harjoittaa ja jo lapsena harjoitellaan häviämistä ja sen tunteen kestämistä sekä sietämistä. (Salmivalli 2005, 111–112.)

4.3 Empatian kehitys

Koivusen (2009, 33) mukaan empatialla tarkoitetaan toisen ihmisen asemaan eläytymistä. Empatia nähdäänkin yhdeksi kasvattajan keinoksi tukea lasta tunne-elämän kolhuilta. Edellytyksenä empatian kehitykselle on lapsen kyky omien tunteiden tunnistamiseen ja nimeämiseen. Omien tunteiden tunnistaminen auttaa toisten ihmisten tunteiden reagoimiseen. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 24.)

Kirveksen ja Stoor-Grennerin (2010a, 24–25) Lapsella on luontainen kyky empatiaan jo pikkuvauvasta lähtien. Lapsi tarvitsee kuitenkin empaattisia aikuisia, jotta hänen empatiakykynsä kehittyisi. Empatiakyky saattaa kadota lapsen kasvaessa, jonka vuoksi ympäristön pitäisi reagoida positiivisesti lapsen toimintaan. Lapsella pitäisi säilyä halua auttaa muita. Tämän vuoksi lapsella pitäisi olla mahdollisuus harjoitella empatiaa yhä uudelleen ja uudelleen. Empatian osa-alueena nähdään sympatia, joka on tärkeää toisten auttamisessa sekä tukemisessa.

4.4 Lapsi ryhmän jäsenenä

Jokainen lapsi kuuluu johonkin ryhmään. Mahdollisia ryhmiä ovat esimerkiksi perhe, päiväkodin lapsiryhmä tai kerhoryhmä. Turvallisessa ryhmässä lapsen itsetunto kehittyy ja vahvistuu sekä jokainen uskaltaa olla oma itsensä. Turvattomassa ryhmässä

lapsi puolestaan tuntee pelkoa, eikä uskalla tuoda omia ajatuksiaan esille. (Aalto 2002a, 8.)

Lapsen yksi suurimmista ja ensimmäisistä ryhmistä tulee päivähoidosta. Päivähoidossa yhden kasvattajan vastuulla on päivähoitoasetuksen mukaisesti seitsemän 3-7 – vuotiaan lapsen ryhmä ja alle 3-vuotiailla neljän lapsen ryhmä (Ruokonen ym. 2009, 88). Päivähoito kuuluu suurena osana lapsen arkipäivään sekä elämään, lapsen viettäessä suuren osan päivästä juuri päiväkodissa. Päiväkotia voisi sanoa lapsen kodiksi osan päivästä, koska lapsi viettää noin 7-9 tuntia päivässä päiväkodissa. Päiväkotipäivään mahtuu paljon monenlaista toimintaa. Lasten arki päiväkodissa muodostuu sosiaalisten suhteiden luomisesta sekä ylläpitävistä toiminnoista, joihin kuuluu kaikki arkisista asioista ja rutiineista aina niiden toistuvuuteen (Strandell 1995, 14–20).

Lain mukaan päivähoidon tavoitteena on yhteistyössä kodin kanssa tukea ja edistää lapsen kasvua ja kehitystä (Laki lasten päivähoidosta 36/1973). Laki lasten päivähoidosta (19.1.1973/36 2 a §) (25.3.1983/304) on määritelty seuraavasti:

”Päivähoidon tavoitteena on tukea päivähoidossa olevien lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä. Päivähoidon tulee omalta osaltaan tarjota lapselle jatkuvat, turvalliset ja lämpimät ihmissuhteet, lapsen kehitystä monipuolisesti tukevaa toimintaa sekä lapsen lähtökohdat huomioon ottaen suotuisa kasvuympäristö. Lapsen iän ja yksilöllisten tarpeiden mukaisesti päivähoidon tulee yleinen kulttuuriperinne huomioon ottaen edistää lapsen fyysistä, sosiaalista ja tunne-elämän kehitystä sekä tukea lapsen esteettistä, älyllistä, eettistä ja uskonnollista kasvatusta.”

Seuraavassa pohdimme tarkemmin turvallisen ryhmän merkitystä lapselle, vertaissuhteita, lapsen sosiaalista asemaa vertaisryhmässä sekä lapsen sopeutumista tällaiseen ryhmään.

4.4.1 Turvallinen ryhmä

Turvallisesta ryhmästä puhuttaessa nostetaan usein esille luottamus. Ryhmässä jäsen luottaa itseensä ja sekä ryhmään ja voi olla avoin muiden edessä. Jäsen voi luottaa muiden tukeen vaikeinakin aikoina eikä tunne oloaan yksinäiseksi ja turvattomaksi.

Luottamuksen myötä turvallisessa ryhmässä läsnä on myös hyväksyntä. Ketään ei jätetä ryhmän ulkopuolelle, vaan hyväksytään jokainen jäsen sellaisena, kuin he ovat. (Aalto 2002a, 6.)

Tuen saaminen on oleellista turvallisessa ryhmässä, joten myös sen antaminen on tärkeää. Ryhmän jäsenen ollessa haasteiden edessä hänelle annetaan kaikki tuki, joka voidaan ja luodaan häneen usko omista kyvyistään selviytyä haasteesta. Tämä vaatii jokaiselta ryhmään sitoutumista. Jäsenet sitoutuvat toimimaan keskenään ryhmän tavoitteiden ja päämäärien mukaisesti toisiaan tukien. (Aalto 2002a, 7.)

Turvattomassa ryhmässä koetaan pelkoa ja ahdistusta. Jäsenet eivät uskalla ilmaista itseään, koska pelkäävät tulewansa mitätöidyiksi ja haavoittuvansa muiden antamasta palautteesta. (Aalto 2002a, 8.) Turvattomasta ryhmästä turvalliseen siirtymiseen vaaditaan ohjaajan ja jäsenten välistä vuorovaikutusta. Ohjaajan on hyvä tutustua ensin itseensä, jonka jälkeen muiden ohjaaminen on luontevampaa ja luo luottamuksen tunnetta myös ryhmäläisille. Hänen tulisi tuntea muun muassa omat kehittämiskohteensa, hyvät puolensa sekä taitonsa. (Aalto 2002b, 12.)

Yksi tärkeimmistä ohjaajan ominaisuuksista on kyky ottaa huomioon ryhmäläisten mielipiteet, vaikka ne eroaisivatkin omasta näkemyksestä tai mielipiteestä. Turvallisessa ryhmässä jokaisen täytyy saada sanoa asiansa, eikä ohjaajan negatiivinen suhtautuminen luo luottamusta ilmaista itseään. Erilaiset mielipiteet luovat keskustelua ja ovat hyviä vuorovaikutustilanteita ryhmäläisille. Turvallisuutta luo, kun jokainen voi ilman pelkoa ja häpeää kertoa näkemyksensä. (Aalto 2002b, 33.)

4.4.2 Vertaissuhteet

Vertaissuhteilla tarkoitetaan suurin piirtein lapsen kanssa samalla kehitystasolla sosiaalisesti, emotionaalisesti sekä kognitiivisesti olevia henkilöitä. Usein nämä ovat saman ikäisiä, mutta eivät aina, koska lapsen kehitys on hyvin yksilöllistä. (Salmivalli 2005, 15.)

Vertaisryhmään kuuluminen on jokaiselle tärkeää. Ryhmä tarjoaa jokaiselle ajanvietettä ja tunteen johonkin kuulumisesta. Sosiaalisesti vertaissuhteet opettavat lapselle muun muassa yhteistyötä, neuvottelutaitoja ja samalla lapsi oppii itsestään. Päivä-

kodissa lapsi toimii vertaisryhmässä koko ajan ja saa palautetta omasta toiminnastaan, minkä avulla hän rakentaa omaa minäkäsitystään. (Salmivalli 2005, 32–33.)

Vertaissuhteista puhuttaessa tulee esille myös ystävyysuhde, jotka ovat läheisempiä kuin tavalliset vertaissuhteet. Ystävyysuhteeseen liittyy vahvasti vastavuoroisuus sekä positiiviset tunteet toisesta. Pienten lasten keskuudessa ystävyysuhteessa yhteiset leikit korostuvat ja ystävä onkin se, jonka kanssa leikkii ja viettää aikaa päiväkodissa. Ystävyysuhteessa lapsi oppii muun muassa tunteiden käsittelyä ja lelujen jakamista, koska lapsi luottaa leikkitoveriinsa ja pystyy luovuttamaan lelunsa muidenkin käyttöön. (Salmivalli 2005, 35–36.)

Vertaissuhteiden ulkopuolelle jäävät usein aggressiiviset, ujut sekä vetäytyvät lapset, kun ryhmiin taas mukaan pääsee helposti avuliaat, ja yhteistyökykyiset lapset (Salmivalli 1999, 17). Lapselle on tärkeää olla hyväksytty omassa vertaisryhmässään, koska ulkopuolelle jääneet saavat huonosti harjoitusta sosiaalisiin taitoihin ja tätä kautta tuntevat itsensä ulkopuolisiksi. Ulkopuoliseksi jääminen ja heikot sosiaaliset taidot puolestaan saattavat aiheuttaa kiusaamista. (Salmivalli 2005, 32–33.)

4.4.3 Lapsen asema lapsiryhmässä

Lapsen rooli ryhmässä mukautuu usein toverisuosion mukaan eli sen ovatko lapset suosittuja vai torjuttuja. Salmivalli (2005, 26) jakaa lapset suosittuihin, ristiriitaisiin, huomiotta jätettyihin sekä torjuttuihin lapsiin. Lapsen sosiaalisia rooleja ryhmässä tutkitaan usein pyytämällä lasta nimeämään kolme läheisintä kaveriaan ja kolme, joista vähiten pitää.

Suosittut lapset ovat yleensä sosiaalisia ja ulospäin suuntautuneita. He eivät vetäydy sosiaalisista tilanteista, sekä heillä on kyky saavuttaa tavoitteensa ja ylläpitää positiivisia ihmissuhteita. (Salmivalli 2005, 27.) Liisa Keltikangas-Järvisen (2010, 193) mukaan nämä suositut lapset ovat yleensä myös positiivisia, onnellisia ja ovat halukkaita jakamaan tavaroitaan muiden lasten kanssa. Suositut lapset koetaan hyvinä johtajina, koska hallitsevat vaikeita vuorovaikutustilanteita ja ovat yhteistyökykyisiä.

Ristiriitaisessa asemassa olevat lapset jakavat usein mielipiteet muiden lasten keskuudessa. Toiset pitävät heistä, toiset taas eivät. He herättävät paljon tunteita olemalla

avuliaita ja ystävällisiä, mutta samalla aggressiivisia. Huomiotta jätetyt lapset puolestaan ovat niitä, joita ei kukaan mainitse ystäväksi, muttei myöskään pidä heitä huonoina. Huomiotta jätetyt ovat myös ystävällisiä, mutta eivät kovin ulospäin suuntautuneita. (Salmivalli 2005, 28–29.)

Torjutut lapset ovat yleensä aggressiivisia tai sosiaalisilta taidoiltaan heikoimpia (Salmivalli 2005, 27). Torjutuilla lapsilla ei juuri ole mitään odotuksia suhteista muihin lapsiin, joka on seurausta huonosta minäkuvasta. Jatkuvat torjunnat muiden lasten osalta muovaavat lasta ja tällainen lapsi tarvitsee tukea kehittyäkseen ja kasvaakseen, myöhemmällä iällä näillä lapsilla saattaa olla vääristynyt kuva todellisuudesta ja omasta suosiostaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 195.)

4.4.4 Lapsen sopeutuminen ryhmään

Ryhmään sopeudutaan sitä paremmin, mitä parempi keskinäinen vuorovaikutus ryhmän jäsenillä on, kuinka avoimesti he puhuvat keskenään ja minkälainen ryhmädynamiikka sen jäsenillä on (Kauppila 2005, 92). Lapsen sopeutumiseen tiettyyn ryhmään vaikuttaa se, miten hän tulee toimeen toisten lasten, niin sanottujen vertaistensa kanssa. Sopeutumisessa auttaa lapsen sosiaalinen asema sekä se, onko hänellä jo ystäviä. (Salmivalli 2005, 22.)

Lasten tulisi yhdessä, aikuisten ohjauksessa, harjoitella tutustumista, ystäväystymistä, ryhmään liittymistä, itsestään kertomista, loukkaavan viestinnän tunnistamista sekä toisten huomioimista. Näitä taitoja harjoittelemalla lapsien on helpompi solmia sekä ylläpitää ystävyysuhteita sekä tulla hyväksytyksi vertaisryhmässä. (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 24.) Ryhmään liittyessään lapsen olisi hyvä havainnoida lasten toimintaa, tekemistä sekä käyttäytymistä päästäkseen helpommin mukaan ryhmään. Liian nopea mukaanmeno voi aiheuttaa torjuntaa, koska se ei ole ryhmän toiminnan ja tavoitteiden mukaista. (Salmivalli 2005, 76.)

Ryhmässä torjutuksi tulleella lapsella on vaarana ajautua niin sanottuun negatiivisen vuorovaikutuksen kehään, johon kuuluu heikko itsearvostus, kielteiset käsitykset ja odotukset itsestä ja muista, epäsuotuisat aiheet muita kohtaan, muiden kielteiset havainnot ja reaktiot, torjunta ja epäsuosio, vain vähän myönteisiä vuorovaikutussuhteita sekä kehittymättömät sosiaaliset taidot. Lapsi tarvitsee aikuiselta apua sekä tukea

päästäkseen irti kehästä, yksin hän ei siihen pysty. (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 27–28.)

5 TOIMINNALLISET MENETELMÄT TEORIASSA

Tässä luvussa tarkastelemme syvemmin käyttämiämme menetelmiä teoriassa. Jokainen tuokiomme sisälsi jonkin teeman, jonka ympärille rakensimme kiusaamisteemaa ja keskustelua siitä. Videoimme jokaisen kerran erikseen, jotta pystyimme havainnoimaan lasten sekä omaa tekemistämme että refleктоimaan sitä. Havainnointimenetelmämme oli niin sanottua osallistuvaa havainnointia, jossa ohjaajat osallistuvat toimintaan ohjauksen ohessa. Osallistuvalla havainnoinnilla tarkoitetaan havainnointia, jossa tutkija pääsee lähelle havainnoitavaa, luo tähän tietynlaisen suhteen, joka on intensiivisempää kuin pelkkä havainnointi. Osallistuvassa havainnoinnissa tarvitsee jatkuvasti havainnoida, kuunnella, katsella ja keskustella. Osallistuvaksi havainnoinniksi voidaan sisällyttää katselu, kuuntelu, juttelu, sekä erilaiset peli- ja lukutuokiot. Havainnoinnin aktiivisena osapuolena ovat lapset, joiden ehdoilla tuokio etenee, havainnoija vain havaitsee ja tarvittaessa ohjailee oikeaan suuntaan. (Ruoppila, Hujala, Karila, Kinos, Niiranen & Ojala 1999, 220–222.) Teemoina meillä oli kuvallinen ilmaisu, satu, leikki ja musiikki.

5.1 Kuvallinen ilmaisu

Kuvataide luo lapselle hetken, jolloin hänen aisti- ja havaintokokemuksensa herkistyvät ja kokonaisvaltaistuvat. Lapsi keskittyy hetkeen ja näkee mahdollisesti asiat uudessa valossa. Lapsi tarvitsee elämyksiä ja mielikuvia rakentaakseen luovan ympäristön kuvataiteen tuottamiseksi. (Ruokonen ym. 2009, 48–49.)

4-5 vuoden iässä lapsi käyttää estoitta mielikuvitustaan, sekä kuvittaa tarkempia yksityiskohtia ympäristöstään. Lapsen kuvat kertovat jo paljon enemmän kuin ennen ja niissä on nähtävissä selviä asioita. 4-5 vuoden ikäinen lapsi on tarkka yksityiskohdista ja kuvan kokonaisuudesta. Lapsi mielellään kertoo kuvassa tapahtuvista asioista yksityiskohtaisesti. Tämän ikäisille lapsille kuvataiteen aiheet tulisi valita lapsen omasta ympäristöstä ja niiden tulisi virittää innostus mielikuvituksellisuudellaan tai konkreettisuudellaan. (Ruokonen ym. 2009, 52.)

Ruokosen ym. (2009, 50) mukaan kuvataiteessa kuva saa konkreettisen näkemyksen lapsilla, vaikka aikuinen ei sitä välttämättä näekään niin kuin lapsi näkee. Lapset osaavat luoda kuvalle tarinan mielessään jo piirtohetkellä, jonka he sitten jäljentävät paperille. Työskentelyllä on vaikutus muun muassa lapsen minäkuvaan ja itsetuntoon, silloin kun työ lähtee hänen omista haluistaan ja kokemuksistaan. Piirtämällä lapsi voi tuoda esille omia ajatuksiaan.

Toimintaan yhdistettynä kuvataide luo lapselle halua kokeilla sekä soveltaa asioita, eläytyä taiteen ja tarinan tunnelmaan sekä mahdollisuuden leikkiä ja tarinoida taiteen avulla. Lapsi voi kuvataiteen avulla oppia käsittelemään ja ymmärtämään ongelmia sekä omia tunteitaan hallitusti. Kuvataide on lapsille väylä osoittaa ja näyttää tunteitaan, ilmaista omaa näkemystään sekä käsitellä kokemuksiaan. (Ruokonen ym. 2009, 50–52.)

Kuvataiteen avulla voidaan lasten kanssa purkaa vaikeitakin asioita, kuten kuolemaa, eroja ja menettämistä. Kuvataiteesta lapsi saa väylän purkaa tunteitaan, kohdata tunteet sekä käsitellä niitä. Lapsen on helpompi pukea sanat kuvaksi vaikealla hetkellä ja kertoa kuvan avulla myös sanallisesti sisimmästään. (Ruokonen ym. 2009, 71–72.)

Kuvallisen tuotoksen tarkastelu ja läpikäynti on tärkeä osa kuvataiteen prosessia. Siinä lapsi saa oman äänensä kuuluviin, jakaa omaa maailmaansa muiden lasten kanssa ja oppii samalla kuuntelemaan sekä arvioimaan itseään sekä muita. (Ruokonen ym. 2009, 54.)

5.2 Satu

Sadun maailma on lapselle tuttu ja turvallinen paikka, jonka avulla voidaan käsitellä vaikeitakin asioita lapselle ominaisella tavalla. Satu ei tyrkytä lapselle tietoa ja ratkaisuja, vaan lapsi saa itse löytää ratkaisunsa sadun avulla. Lapsi pystyy sadun avulla luomaan itselleen sellaisen mielikuvituksellisen maailman, jonka avulla hän pystyy hallitsemaan paremmin todellisuutta. (Ylönen 1998, 14.)

Saduissa mahdollistetaan kaikki yliluonnolliset tapahtumat ja hahmot, mitä vain mielikuvitus pystyy tuottamaan. Satu on myyttistä, jotain, jossa todellisuus ja epätosi kulkevat lomittain ilman epäilystä sen mahdottomuudesta. Usein sadut myös rakentuvat

jonkin ongelman ympärille, josta seuraa opetus ja sen myötä lapsi oppii jotakin uutta. (Ylönen 2000, 9–13.)

Satuja voidaan käyttää jo 4–5-vuotiaiden lasten kanssa lapsen kehityksen tukemiseen sekä ongelmista selviytymiseen. Tarina toimii myös terapeuttisena keinona niissä tapauksissa, kun lapsi kärsii esimerkiksi huonosta itsetunnosta, arkuudesta, erilaisista neurologisista häiriöistä, aggressiivisuudesta ja ahdistuneisuudesta. Satua voidaan käyttää myös tunne-elämän ongelmien ratkaisemisessa sekä vähentämisessä. Päiväkodin henkilökunta on ammattitaitonsa ansiosta tärkeässä asemassa satutyöskentelyssä kuuntelemisessa sekä tarinan sisällöstä puhumisen ja siitä syntyneiden tunteiden purkamisessa sekä niistä puhumisessa. (Ylönen 1998, 15.)

Ylönen (1998, 16) mukaan satu on havaintojen, oppimisen, oivaltamisen ja saavutusten kokonaisuus, jolla on antaa lapselle tärkeä viesti. Tarinan päättyessä lapsi voi jatkaa tarinaa itse kertomalla, näyttelemällä, leikkimällä tai piirtämällä. Näin tarinasta tulee kokonaisvaltainen lapselle ja samalla hän oppii ja mieltää oppimansa paremmin.

Tunteiden huomioiminen on tärkeää satujen kerronnan lomassa. Lapsen täytyy saada kokea tunteensa ja aikuisen tulee auttaa lasta tässä, sillä lapsi ei osaa pukea kaikkia tunteitaan sanoiksi tai ymmärtää oikeaa ja väärää ilman aikuisen apua. (Ylönen 2000, 33.)

5.3 Leikki

Leikki on Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005, 20–21) määritelty lapselle ominaiseksi tavaksi toimia. Leikkiessään lapsi sekoittaa todellisuuden mielikuvitukseen ja käyttää hyödykseen ympäristössä näkemiään ja kokemiaan asioita. Tämä on lapsen tapa käsitellä todellisuutta ja oppia samalla uutta. Aikuisen tehtävänä on varmistaa, että leikkitilat tarjoavat lapselle mahdollisuuksia ja että leikkimiselle on aikaa.

Piaget’n teorian mukaan leikin kehitys on kolmivaiheinen. Ensimmäisessä vaiheessa leikki on harjoitteluleikkiä, jossa toiminta on lähinnä opittujen toimintojen toistamista. Lapsi kokeilee ja tutkii erilaisia toimintoja, materiaaleja ja leluista syntyviä ääniä ja toistaa niitä. Leikin toinen muoto on symbolinen leikki, joka tarkoittaa lähinnä rooli- leikkejä, joissa lapsi sopeuttaa itseään aikuisten elämään. Symboliset leikit vaativat

mielikuvituksen käyttöä ja kehittävät sosiaalisia taitoja tulevaisuutta varten. Symboliset leikit kehittyvät myöhemmin rakentamisleikeiksi, joissa kehitetään ongelmanratkaisutaitoja. Kolmas leikin muoto on noin 5-vuotiaana tulevat sääntöleikit, joissa sosiaalisella toiminnalla on suuri merkitys. Lapset ottavat käyttäytymismalleja muilta ja pyrkivät toimimaan sääntöjen mukaan toisten valvoessa sääntöjen toteutumista. (Piaget & Inhelder 1977, 60–62.)

Aikuisen rooli vapaassa lasten leikissä on auttaa alkuun ystävyyssuhteita ja tukea niiden syntymistä varsinkin sosiaalisesti heikompien lasten kohdalla. Tämän aikuinen voi toteuttaa varsinkin esimerkiksi kehottamalla leikkeihin, joissa jokainen saa mielekkään roolin, josta suoriutuu omien kykyjensä mukaan. Näin lapsi saa positiivisia kokemuksia muista lapsista ja kehittää samalla sosiaalisia taitojaan. Leikkitilanteet ovat lapsille jo syntymästä asti keino opetella sosiaalisia taitoja aikuisen tuella ja kannustuksella. (Keltikangas-Järvinen 2010, 46–47.)

Aikuisen tehtävä leikki-ikäisen lapsen leikissä on tukea, seurata ja kommentoida lapsen leikkiä, jolloin lapsi tietää olevansa turvassa ja avun olevan lähellä. Aikuisen osallistuessa lasten leikkiin yhdistyvät lapsen sekä aikuisen kokemukset, jolloin leikki etenee ja lapsi kykenee aikuisen avustuksella käsittelemään enemmän kokonaisuuksia. Yhteisleikeissä lapsella on myös mahdollisuus kehittää sosiaalisia taitoja kuten keskustelutaitoa. Vanhempien lasten leikeissä aikuisen rooli muuttuu lähinnä kannustajaksi ja innostajaksi. Leikki itsessään ei ole enää niin tärkeää, vaan sosiaaliset suhteet alkavat korostua. (Mikkola & Nevalainen 2009, 54–55.)

5.4 Musiikki

Musiikki on yksi lapsen peruskokemuksista, joita tulee tarjota varhaiskasvatuksessa. Aikuisten pitää järjestää tilat ja ympäristö niin, että lapsella on aito mahdollisuus luovalle toiminnalle erilaisilla menetelmillä. Luovuus ja lapsen oma mielikuvitus on hyödynnettävä mahdollisimman hyvin. Musiikin avulla lapsi voi kokea uutta, oppia elämästä ja kehittää mielikuvitustaan. Musiikin sekä muiden taiteenmuotojen kautta lapsi voi kehittää itseään monella tapaa. Nauttiessaan musiikista lapsi kehittyy yksilönä, mutta myös ryhmän jäsenenä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 23–25.)

6 TOIMINNAN TOTEUTUS JA ARVIOINTI

Tarkoituksenamme oli järjestää neljä toimintatuokiota valitsemassamme päiväkodissa. Päiväkoti Mikkelissä osallistui opinnäytetyöhömmme tarjoamalla lapsiryhmän, tilat sekä tarvikkeet käyttöömme. Ennen varsinaista toimintaa kävimme etukäteen sopimassa käytännönjärjestelyistä ja hoitamassa lupa-asiat kuntoon. Lasten ollessa alaikäisiä tarvitsimme jokaisen vanhemmilta luvan, jotta saimme käyttää lasten tuotoksia työssämme, sekä kuvata tuokiot videokameralla. Luovutamme kopion valmiista opinnäytetyöstä päiväkodin käyttöön.

Pidimme neljä eri ohjauskertaa yhdeksän lapsen lapsiryhmälle, tavoitteenamme ko-keilla erilaisia ohjausharjoitteita, jotka tukevat ja vahvistavat lapsen sosiaalisia taitoja. Koska videoimme kaikki toteutuskerrat, aloitimme ensimmäisellä ohjauskerralla kertomalla videoinnista, ja siitä, ettei siihen tarvinnut kiinnittää huomiota. Olimme jäsen-täneet toimintatuokiot valmiiksi paperille, mitä kunkin tuokion aikana teemme (ks. Liite3). Tämä helpotti työskentelyä itse tuokion aikana.

Videoinnin avulla saimme havainnoitua jälkikäteen tilanteita, saimme tehtyä muistiin-panot ja nostaa sieltä esille tärkeimmät asiat. Nostimme esille vain opinnäytetyön ai-heeseen tarkoituksenmukaiset asiat, kun teimme muistiinpanoja. Aaltolan ja Vallin (2010, 165–166) mukaan tärkeintä on luoda muistinpanot havainnoista, mitkä ovat opinnäytetyön kannalta tärkeitä ja jotka liittyvät tutkimuksen aihepiiriin. Tärkeimmik-si asioiksi opinnäytetyömme kannalta koimme lasten osallisuuden, lasten toimimisen ryhmässä sekä lasten aiheita ja kokemuksia kiusaamisesta. Tämän lisäksi kiusaamis-teemaan liittyen havainnoimme videomateriaalista, esiintykö tuokioidemme aikana kiusaamista sekä lasten suhtautumista kiusaamiseen. Pyysimme päiväkodin ohjaajalta, joka seurasi ohjaustuokioitamme, palautteen valmiin pohjan avulla, jonka olimme tehneet (ks. Liite2). Siinä kysyimme:

1. Voiko ohjaustuokion harjoitteilla mielestänne olla ennaltaehkäisevä vaikutus kiusaamiseen lapsiryhmissä? Miksi/ Miksi ei?
2. Miten arvioisit ohjauksen sisältöä? (toimivuus lapsiryhmässä, menetelmät, käytetty aika, kokonaisuus yms.)
3. Mitä parannettavaa/kehittettävää löysit?
4. Miten kehittäisit ohjauksen sisältöä?

Jätimme myös avoimen kohdan, johon havainnoitsija voi merkitä muuta mieleen tulevaa. Käytimme kaikissa neljässä ohjauksessa samaa palautelappua, jotta luotettavuus säilyy. Kaikkien lasten nimet, joita opinnäytetyössämme esiintyy, on muutettu yksityisyyden suojaamiseksi.

6.1 Ensimmäinen toimintatuokio

Ensimmäisellä toimintatuokiolla 9.3.2011 ajatuksemme oli tutustua lapsiryhmään, kertoa mitä olimme tulleet tekemään ja mihin lapset ovat osallistumassa. Teemana olivat lasten mielikuvat kiusaamisesta ja kävimme niitä läpi kuvataiteen avulla, jonka ympärille kiusaamisteema kietoutui. Toimintatuokion runkona oli tutustuminen, piirtäminen, piirrosten läpikäyminen ja loppusatu. Tavoitteenamme oli ryhmään tutustuminen, turvallisen olon luominen ryhmässä, lasten mielikuvien läpikäyminen kiusaamisesta sekä ratkaisujen etsiminen erilaisiin kiusaamistilanteisiin. Sadun avulla lopetetaan päivän teema. Tuokion kokonaisajaksi olimme laskeneet noin 45 minuuttia. Toteutukseen osallistui kuusi tyttöä ja kolme poikaa.

6.1.1 Toteutus

Ensimmäisen tuokion teema oli kuvataide. Aloitimme tuokion tutustumalla toisiimme voimaeläimen avulla. Jokainen sai keksiä itselleen voimaeläimen, joka auttaa häntä vaikeissa tilanteissa antaen voimaa. Me ohjaajat sekä lapset vuorotellen kerroimme nimemme ja oman voimaeläimemme sekä perustelun valinnalle.

Tutustumisen jälkeen annoimme lapsille tehtäväksi piirtää kiusaamisen liittyvän kuvan, se sai olla mikä vain, mihin liittyi kiusaaminen. Olimme valmistelleet tilan ennen lapsiryhmän tuloa laittamalla pöydille vahakankaat ja valmiiksi paperit sekä liidut. Muistutimme vielä lapsia siitä, että piti piirtää kiusaamiseen liittyvä kuva. Lapset ryhtyivät työhön, johon he paneutuivatkin innolla. Piirtämisen ohella lapset keskustelivat pöydissä kiusaamisesta. He myös kertoivat toisille lapsille, mitä heidän piirroksessaan tapahtuu. Jokaisen kiusaamiskuvaan liittyi tarina, jonka lapset olivat kietoneet kuvaan.

Kun kaikki olivat piirtäneet kuvansa valmiiksi, keräsimme työt ja menimme kaikki lattialle istumaan ja kävimme jokaisen työn erikseen läpi. Jokainen lapsi sai tulla eteen kertomaan, mitä kuvassa oli ja mitä siinä tapahtui tai oli tapahtunut.

Kuvien läpikäynnin jälkeen oli vuorossa loppusatu, joka lopetti koko tuokion rauhalliseen hetkeen. Satuna käytimme satua Pasi ja Eetu riidoissa. Kirja kertoo kahdesta kavereksesta, jotka suuttuvat toisilleen leikkiessään. Sadun jälkeen keskustelimme lasten kanssa, tekivätkö sadun hahmot oikein, mitä lapset olisivat itse tehneet siinä tilanteessa toisin ja onko heille aiemmin sattunut samanlaisia tilanteita.

6.1.2 Arviointi

Ohjauskerta oli kokonaisuudessaan onnistunut, loimme turvallisen ilmapiirin keskustella lasten kanssa kiusaamisesta ja saimme lapset pohtimaan kiusaamista piirtämisen avulla. Päiväkodin ohjaan palaute oli positiivista. Tuokiomme oli onnistunut hyvin myös meidän mielestä. Tästä oli hyvä syventää aihetta toiseen ohjauskertaan. Saavutimme tavoitteemme, jotka olivat ryhmään tutustuminen, turvallisen olon luominen ryhmässä, lasten mielikuvien läpikäyminen kiusaamisesta sekä ratkaisujen etsiminen erilaisiin kiusaamistilanteisiin.

Toisiimme tutustumisen voimaeläimen avulla olisimme voineet viedä pitemmällekin, kuin vain voimaeläimen läpikäyntiin. Olisimme voineet pohtia, missä tilanteessa voimaeläintä voidaan käyttää ja miten sitä voi käyttää sekä miten se auttaa, sekä konkreettisesti esittää tilannetta, jossa voimaeläintä tarvitaan. Moni lapsi ei myöskään ymmärtänyt, että voimaeläimen valinta piti perustella, vaikka annoimme esimerkin ja ohjaajina kerroimme ensin, mikä meidän voimaeläimemme on ja miksi. Lapsen vastaukset jäivät suurimmalta osin pelkkään eläimeen sekä nimeen.

Ohjaaja: Mikäs siulla on oot sie keksiny?

Lapsi 1: Kissa, Noora.

Osa lapsista taas ymmärsi perustella vastauksensa, ja perusteluista huomasi, että voimaeläimen turvaa oli ajateltu, miten se auttaisi ja mitä voisi tehdä, kuten alla olevasta tytön esimerkistä käy ilmi. Ajattelu ei kuitenkaan vielä ole konkreettista turvan osalta; tyttö ajatteli pään piilottamisen riittävän turvaksi.

Lapsi 2: Mirja ja sitte tota kiraffi, kato kun sillä on semmonen pitkä kaula ni voi mennä sinne suojaan.

Ohjaaja: No ni, se onkin hyvä.

Lapsi 3: Tai piiloon sillein piiloon et kukaan ei heti huomaa.

Lapsi 2: Nii ku se on niin ylhäällä puissa tai puussa.

Olisimme voineet jatkaa kyselyä lapselta, että miksi juuri kissa, mikä siitä tekee voimaeläimen, johon turvautua. Pohdimme sitä yhdessä heti ohjaustuokion loputtua ja saimme myös päiväkodin työntekijältä palautetta tästä puutteesta.

Piirtäminen sujui lapsilta työhön keskittyen, kiusaamisesta sekä omasta työstä keskustellen. Tässä kohdin lapset eivät malttaneet olla esittelemättä vielä töitään muille, vaan puhuivat niistä ja esittelivät niitä toisilleen. Yhdessä pöytäryhmässä, kun osa lapsista oli saanut työnsä tehtyä, papereilla leikki muuttuikin toisen mielestä ikäväksi ja hän siitä huomautti.

Lapsi (tyttö) kaataa toisten papereita, kun he yrittävät pitää niitä pystyssä, toiset alkavat huomautella tytölle siitä..

Lapsi 1: Hei Silja!

Lapsi 2: Se oli Anna.

Lapsi 1: Hei Anna älä kaada

Lapsi 1: Hei Anna elä! jooko!

Lapsi 3: Tommonen on ainakin kiusaamista.

Lapsi 1: Älä muuten tää menee rikki! Älä tää menee rikki, heei, lopeta, tää menee rikki!...

Lapsi 3: Toi on kiusaamista!

Kolmannen lapsen mukaan kyseinen oli selvää kiusaamista, ja hän siitä parikin kertaa huomautti muita. Lapsen siitä huomautettua, kyseinen tyttö, joka papereita kaatoi, lopetti heti. Lapset ymmärtävät keskinäisen viestinnänkin avulla lopettaa, jos he huomaavat, etteivät saa muilta tukea ja kannustusta toimintaansa, aina ei aikuista tarvita väliintuloon. Tämän kolmannen osapuolen huomauttaminen sai hänet lopettamaan tekonsa. Tilanteen jo rauhoituttua, me puutuimme ohjaajina toimintaan keräämällä valmiit työt pois lapsilta ja aloittamalla keskustelun heidän kanssaan muusta.

Kävimme kuvat läpi niin, että jokainen sai tulla itse kertomaan, mitä kuvassa tapahtuu ja mikä siinä on kiusaamista. Lapset olivat hyvin sisäistäneet kiusaamisen kuviinsa.

Työt olivat ajatuksella tehtyjä, eikä kahta samanlaista ollut. Lapset ymmärsivät hyvin kiusaamisen, mitä se on ja mihin se liittyy. Lapsen mielessä hänen piirtämänsä kuva on selkeästi kiusaamiseen liittyvä, mutta tuodessaan kuvan tunnelmaa esille esittelyssä, oli suurimman osan lapsia vaikea tuoda itsenäisesti ajatuksiaan esille kuvasta. Ohjaajina jouduimme johdattelemaan lasta kysymysten avulla kertomaan enemmän kuvasta, kuten alla olevasta esimerkistä tulee ilmi.

Lapsi 1: Toi laitto tota vettä ni ton kruunu kastu ja toi potkasee ton kruunun tonne ni ja sitte tulee tota vettä ja se kastuu.

Ohjaaja: Mikä tässä on sitä kiusaamista?

Lapsi 1: Sen takia ku se kruunu menee märeks.

Ohjaaja: Minkäs takia tää potkasee sitä?

Lapsi 1: Sen takia kun se nauro sille.

Ohjaaja: Aijaa, onpas ilkee.

Lapset osasivat hyvin tunnistaa kiusaamisen aiheuttajat, kuten ilkeyden, ilkeän naurun, varastamisen ja jopa väkivallan sekä nimetä kiusaamisen aiheuttajan, joka yleisemmin oli toinen lapsi. Osa lapsista oli pohtinut piirtäessään asiaa syvemminkin, mikä kiusaamiseen auttaa ja mitä kiusaajalle aiheutuu kiusaamisesta, kuten alla olevasta esimerkistä ilmenee.

Ohjaaja: Saat kertoa mitä tässä tapahtuu.

Lapsi 1: Tää on lyömässä tota ja sitte toi aurinko tuolla vaan lohduttaa tätä (kiusattua) täällä ni sitten tuo aurinko lämmittää vaan tätä (kiusattua) ja tekee tälle (kiusaajalle) kylmää.

Ohjaaja: Nonii, aurinko auttaa tässä kiusaamisessa.

Esimerkistä käy ilmi, että lapsi kaipaa kiusaamistilanteeseen apua, auttajan, joka helpottaa oloa sekä ratkaisee kiusaamistilanteen. Harvoin lapsi itse vielä osaa ratkaista niin suurtakin ongelmaa kuin kiusaaminen on. Auttajana voi olla lapsen mielestä aurinko tai konkreettisesti aikuinen.

Lopetimme tuokion satuun Pasi ja Eetu riidoissa. Lapset osasivat hyvin ilmentää tunteensa ja toimintatapansa tilanteisiin, joihin ovat joutuneet. Anteeksianto oli heistä todella tärkeää.

6.2 Toinen toimintatuokio

Toinen ohjauskerta järjestettiin 10.3.2011. Ennen tuokion alkua laitoimme kameran valmiiksi ja järjestelimme tilat toiminnalle sopiviksi. Käyttämämme harjoitteet vaativat kuvia, joten kiinnitimme myös nämä kuvat huoneeseen etukäteen. Tämän toimintatuokion päätarkoituksena oli kiinnittää lasten huomio erilaisiin tunnetiloihin, joita kiusaaminen aiheuttaa kiusatussa. Tuokion runkoon kuului Tunnetarina, Tunnenurkat sekä loppusatu. Tuokioon osallistui kuusi tyttöä ja kolme poikaa.

6.2.1 Toteutus

Tuokion aluksi lapset kävivät lattialle istumaan ja muistelimme edellistä kertaa. Lapset muistivat piirtämisen hyvin sekä sen aiheen eli kiusaamisen. He muistivat myös, että lopuksi oli luettu satu.

Ensimmäisenä varsinaisena harjoituksena teimme Tunnetarinan (ks. Liite4), jonka tavoitteena oli harjoittaa lasten syy-seuraussuhteiden tunnistustaitoja. Käytännössä tässä harjoituksessa oli kuvia huoneen seinällä ja ne kuljettiin järjestyksessä läpi. Kulkiessa toinen meistä luki tarinaa lapsille kuvan henkilöstä ja tilanteesta.

Seuraava harjoitus oli nimeltään Tunnenurkka-leikki, jossa tunnistettiin omia tunteita erilaisissa kiusaamistilanteissa sekä etsittiin ratkaisuja niihin. Edellisen harjoituksen kuvat jätettiin seinille ja lapsilta kysyttiin kysymyksiä, joiden vastausten mukaan he saivat vapaasti liikkua oman tunnetilansa mukaan. Lasten liikkuesssa kuvan luo, saivat vapaaehtoiset kertoa omasta tunteestaan, miksi ovat kyseisen kuvan luona sekä pohtia ratkaisua tilanteeseen.

Toisen toimintatuokion päätöksenä oli satu, Milla oppii jakamaan lelunsa. Sadussa Milla niminen tyttö saa vieraakseen kavereita, jotka leikkivät hänen leluillaan. Milla ei pidä tästä, mutta sadun lopussa Milla oppii jakamaan lelunsa. Sadun valitsimme loppuun, koska halusimme saada lapset pohtimaan niitä tunteita, mitä leikkiminen ja leikkivälineiden jakaminen aiheuttaa.

6.2.2 Arviointi

Tunnemaailmaan pohjautuva toinen toimintatuokio oli kokonaisuutena hyvä. Päiväkodin työntekijän mukaan sekä omien että muiden tunteiden tunnistamista on hyvä harjoitella jo pienestä pitäen. Tarkoituksenamme tässä tuokiossa olikin saada lapset huomaamaan erilaisia tunnetiloja, joita erilaiset tilanteet aiheuttavat. Mielestämme onnistuimme tässä hyvin, sillä lapset selkeästi tunnistivat esimerkiksi Tunnetarinan aikana tapahtumasta seuraavan tunteen. Tämä on huomattavissa muun muassa seuraavassa pätkässä, jossa lapset nimeävät suuttumuksen tunteen aiheuttajan.

Ohjaaja: No sitten nalle ku keksi sen idean murista niin tuli hirvi paikalle. Ja sit se hirvi tallusti sieltä metsästä ja tallas samalla ne karhun keräämät mustikat. Se naureskeli sille karhulle ilkeesti et: hehheheh, sie ootkin eksynyt, että mitäs nytte. Sit se nalle suuttu ihan hirveesti, koska... Minkä takia se suuttu?

Lapsi1: Siks, että se söi sen mustikat.

Ohjaaja: Niin.

Lapsi2: Koska se tallo ne ja nauro sille.

Tunnenurkka-leikissä lapsen tulisi miettiä omaa tunnekokemustaan valituissa tilanteissa. Esimerkiksi kysyttäessä, miltä tuntuu, jos joku keksii kivan leikin, mutta ei ota sinua mukaan? Lapsi tuntee tällöin jotain, mutta ei välttämättä osaa sitä tunnetta nimeä. Kuvien avulla tunteiden tunnistaminen helpottuu. Ongelmaksi tässä leikissä, sekä meidän että päiväkodin työntekijän mielestä, muodostui liian monet tunteet. Tunteiksi pitäisi valita vain perustunteita, eli esimerkiksi viha, suru tai ilo. Lapsille tuotti vaikeuksia tunnistaa monen eri tunteen eroja, koska olivat niin lähellä toisiaan. Myös ohjeistusta olisi voinut selkeyttää, jotta nuorimmatkin lapset olisivat olleet paremmin mukana. Seuraavassa kaksi katkelmaa ohjaustilanteesta, jossa lapset pohtivat tilannetta, joka aiheuttaa tilanteen mukaisen tunteen.

Ohjaaja: Miltä tuntuu, jos kukaan ei tule auttamaan ja jättää sut sinne yksin?

Lapsi1: Pelottavalle.

Ohjaaja: Mikä siinä tuntuu pelottavalle?

Lapsi1: Kun kukaan ei tuu auttamaan.

Ohjaaja: Lapsi2 ja lapsi3 olisivat vihaisia, miksi?

Lapsi2: Koska ku kukaan ei tuu auttaa silloin ja sitten ja sitten me ei löydetä ketään ja me ollaan ihan yksin siellä pimeessä.

Lapsi3: Ja sit me ollaan äkäsiä.

Ohjaaja: Kenelle te ootte vihasia?

Lapsi2: Sille joka jätti meidät metsään.

Ohjauksen kannalta arvioinnin mukaan tunnejuttuja tuli liikaa, koska lapset eivät oikein jaksaneet keskittyä ihan viimeisiin. Lasten keskittymiskyky olisi voinut olla parempi, mutta osa jaksoi keskittyä hyvin loppuun asti.

Tällaista lapsiryhmää ohjatessa oli myös huomattavissa, kuinka lapset olisivat halunneet valita jonkin tunteen, mutta menivät lopulta sinne, missä muitakin jo oli. Ryhmässä toimiminen oli hankalaa, koska ryhmä vei yksilön mukanaan. Oman tunteen tunnistaminen tuotti siis vaikeuksia ryhmäpaineen alla, mutta lapset rohkaistuivat kuitenkin kertomaan omasta tunteestaan, kun kysyimme muun muassa, miksi olivat kyseisen tunteen luona.

Tuokion päätti satu Milla, joka oppi jakamaan lelunsa. Satu toimi tuokion kokonaisuutta ajatellen hyvin, koska sopi teemallisesti siihen. Lapset jaksoivat kuunnella sadun hyvin loppuun asti ja keskustella tämän jälkeen sadusta sekä omista kokemuksista. Sadun jälkeen lapset saivat kertoa omista lelujen jakamiskokemuksistaan.

Ohjaaja: Saatteks te lainata silleen toisten tavaroita?

Lapsi1: Ei.

Lapsi2: Joo.

Ohjaaja: Pitääkö kysyä aina lupa?

Lapsi2: Joo.

Ohjaaja: Mitä, jos vahingossa lainaa toisen tavaroita ja se menee rikki? Mitäs sitten tehdään?

Lapsi2: Pyydetään anteeks.

Tuokion jälkeen saimme vielä suullista palautetta tuokiota seuranneelta työntekijältä. Hänen mielestään osasimme ohjata tuokion hyvin ja sujuvasti. Hänen sanojensa mukaan myös useampi ohjauskerta vaikuttaa enemmän kuin yksi. Lapsille toistoilla on kuitenkin merkitystä ja he oppivat paremmin, kun asiaa todella käydään läpi useam-

man kerran ja useammalta eri kantilta. Tämä kommentti tuki hyvin meidän alkuperäistä ideaamme useammasta ohjauskerrasta yhden tai kahden sijasta.

Työntekijä: Tosi kiva, että tulee aina tällasii uusii juttuja ja varmasti just sillä et ku teilläki on neljä kertaa ni varmasti siitä oikeesti on hyötyä, koska jos sanotaan et ois vaa yks kerta ni mä luulen et se menis noillakin (lapsilla) vähä sillee et no tää nyt oli tässä mut teillä nytku on neljä kertaa ni varmaan tosi hyvä juttu.

6.3 Kolmas toimintatuokio

Kolmas toimintatuokio järjestettiin 14.3, jolloin jatkettiin tunneteemaa sekä pohdittiin muun muassa mitä kiusaaminen on, miltä se tuntuu ja kuka voisi auttaa. Tuokiota ennen järjestelimme tilan sopivaksi, etsimme kasettisoittimen käyttöömme sekä laitoimme kameran valmiiksi. Lasten saavuttua he istuivat matolle meidän kanssamme. Tuokion runko sisälsi motivointikappaleena aiheeseen sopivan Teräsmies ja Tarzan kappaleen. Tämän jälkeen keskustelimme aiheesta kiusaaminen, tutustuimme tunnekorttien avulla tunteisiin ja lopuksi luimme sadun. Tuokioon osallistui yhteensä kahdeksan lasta, kuusi tyttöä ja kaksi poikaa.

6.3.1 Toteutus

Tuokio aloitettiin musiikkikappaleella Teräsmies ja Tarzan, jossa näille kahdelle sankarille syntyy riitaa lihapiirakasta nakkikioskillä. Kappale sisältää sekä fyysistä että sanallista kiusaamista. Tilanteen saapuu selvittämään lopulta nimismies. Kappaleen tarkoituksena oli johdattaa lapset keskusteluun. Jossa kävimme läpi kysymykset: Mitä kiusaaminen on? Miltä kiusaaminen tuntuu? Mitä voi tehdä kun joku kiusaa? Kenelle voi kertoa kiusaamisesta? Istuimme piirissä ja jokainen lapsista sai vastata kysymyksiin niin halutessaan.

Keskustelun jälkeen siirryimme tutkimaan The Bears – tunnekortteja, joissa nallekarhu esittää erilaisia tunnetiloja. Kortteihin olimme valinneet mahdollisimman selkeitä tunteita ja jokaista tunnetta useamman kuvan, jotta jokainen lapsi saisi valita juuri sen minkä haluaa. Ensin kävimme läpi millaisia tunteita korteissa oli, näitä olivat pelokas, vihainen, surullinen ja iloinen. Lasten tehtävänä oli ottaa kysymykseen sopiva vastaus kortin muodossa. Kysymyksiä olivat: Miltä sinusta tuntuu juuri nyt? Mikä olisi edelli-

sen vastakohta ja miten sinä muuttuisit tähän nykyiseen? Minkälainen on kiusaaja-Nalle? Minkälaista nallea olisi helppo kiusata? Mitä kiusatulle nallelle voisi sanoa? Mitä kiusaajalle voisi sanoa? Minkälainen kaveri olette tai haluaisitte olla? Kysymyksen ja kortin valinnan jälkeen jokainen lapsi sai kertoa, miksi oli valinnut kyseisen kortin.

Lopuksi luimme sadun, Yhteistyö on voimaa, jossa Hemmo-Hiiri tapaa uusia ystäviä, joilla jokaisella on omat puutteensa. Sadun opetuksena on, että vaikkei kukaan ole täydellinen voidaan yhteistyöllä saavuttaa suuriakin asioita. Sadun jälkeen vielä kerroimme seuraavasta tuokiosta, joka oli seuraavana päivänä.

6.3.2 Arviointi

Lapset jaksoivat hyvin kuunnella kappaleen loppuun asti ja sen kautta lasten oli helpompi motivoitua keskustelemaan aiheesta. Lapset olivat selkeästi keskittyneet kuunteluun, koska pystyivät nimeämään aiheeksi riidan sekä sen mistä riita syntyi. Keskusteluun siirryttyä lapset olivat rauhallisia ja valmiiksi piirissä lattialla. Keskustelun avulla halusimme selvittää lasten näkemyksiä kiusaamisesta. Seuraavaksi katkelma keskustelusta, jossa lapset kertovat mitä kiusaaminen on hyvinkin konkreettisesti.

Ohjaaja: Mitä kiusaaminen voisi olla teidän mielestä?

Lapsi1: Tönnäminen ja lällättä.

Ohjaaja: Joo, entäs sitten?

Lapsi2: Potkii toista.

Ohjaaja: Joo.

Lapsi3: Lyöminen.

Lapsi4: Nimittelee.

Lapsi3: Haukkuu toisen vaatteita, sanoo ettei toisen vaatteet oo hienot.

Lapset pitivät tunnekorteista. Lasten oli helpompi käsitellä tunteita kuvien avulla, koska pystyivät hahmottamaan erilaiset tunteet paremmin. Päiväkodin työntekijän mukaan tällaisilla harjoituksilla voi olla ennaltaehkäisevä vaikutus kiusaamiseen, koska omien tunteiden ja erilaisten harjoitusten pohtiminen yksin ja ryhmässä helpottaa lapsen ymmärrystä muiden tunteista. Tunnekorttien avulla lapset saivat myös pohtia sekä sitä miltä tuntuu kiusatusta, että mitä kiusaajalle voisi sanoa. Lasten toimintamal-

lit olivat hyvin konkreettisia, sillä he ryhtyisivät fyysisiin tekoihin, mikä ilmenee seuraavista katkelmista:

Ohjaaja1: Ettikääpäs sieltä sellanen kiusaaja-Nalle, minkälainen on kiusaaja-Nalle? Onks siellä vielä kuvia kiusaaja-Nallesta? Siellä ei nyt oookkaa oikeen montaa kuvaa kiusaaja-Nallesta.

Lapsi1: Mulla on.

Ohjaaja2: Katotaan ne kellä on kiusaaja-Nallen kuvia.

Ohjaaja1: Voi olla, et jos jollain on sellanen kuva käsissä nii voi sanoa, että mulla ois samanlainen nalle ollu. Eiks nii?

Ohjaaja2: Kenestä sit alotetaan?

Lapsi1: Mää kyllä tiän et tälleenkin voi vähän irvistellä (vihanen nalle-kortti).

Ohjaaja: Mitä te sanoisitte sille kiusaaja-Nalelle?

Lapsi1: Älä viitti kiusata.

Lapsi2: Tuhma, ei saa kiusata.

Lapsi3: Pitää pyytää anteeks ja jos ei pyydä anteeks nii sit pitää kertoo aikuiselle.

Ohjaaja: Pitääks vaan sillon kertoo aikuiselle, jos ei pyydä anteeks, eiks voi sillonkin kertoo aikuiselle, ku miuta kiusataan?

Lapsi3: Voi.

Kokonaisuudessaan tämä tuokio oli kestoltaan sopiva ja harjoitukset lapsille sopivia. Lapset mielellään osallistuvat keskusteluun, mutta aiheessa pysymistä voisi helpottaa johdattelevammat kysymykset. Toisaalta tuokioon olisi voinut myös liittää jonkin toiminnallisemman osion, jossa lapset olisivat mahdollisesti voineet hieman liikkua. Vaikka tämä tuokio oli rauhallinen, jaksoivat lapset pysyä paikoillaan ja keskittyä. Joidenkin lapsiryhmien kanssa tilanne voi olla toinen.

Lopun sadulla loimme jatkuvuutta muihin tuokioihin, koska jokainen tuokio sisältää kiusaamis-teemaan liittyvän sadun. Tämänkertainen satu keskittyi yhteistyöhön, mikä sopi mielestämme hyvin kiusaamisaiheeseen. Yhteistyöllä kiusaamista voidaan ehkäistä ja kavereiden välinen yhteistyö luo hyvää pohjaa lasten terveelle kehitykselle ja kasvulle. Sadulla osoitimme lapsille, että erilaisetkin lapset voidaan ottaa leikkiin mukaan. Lasten mielestä satu oli kiva ja he jaksoivat sen kuunnella suhteellisen hyvin. Ryhmätoiminnan kannalta videolta on havaittavissa kuin yksi lapsista päättää käydä

selälleen makaamaan satua kuuntelemaan. Hetken kuluttua myös kaksi muuta huomaa tämän ja tekevät perässä. Lapsien toimintaan siis selkeästi vaikuttavat myös muiden tekemiset.

6.4 Neljäs toimintatuokio

Neljännän toimintatuokion teemana oli ystävän auttaminen ja turvallisen kontaktin luominen. Tavoitteenamme oli empatiakyvyn kehittäminen ja auttamisen merkityksen ymmärtäminen sekä loppusadun avulla lopettaa päivän teema. Tähän toimintatuokioon päätimme ottaa avuksi leikin, ja koska kerta oli viimeinen, emme halunneet siitä jäävän raskasta mieltä lapsille. Toimintatuokion rakenne koostui kahdesta eri leikistä, halaushipasta sekä kohmettuneista hernepusseista. Leikit oli jaettu niin, että leikkien väliin tuli rauhallisempi osio, jossa lasten ensimmäisenä ohjauskertana piirtämien kuvien avulla keskusteltiin kiusaamisesta, auttamisesta sekä toisen asemaan menemisestä. Leikkimisellä oli tarkoitus käsitellä auttamista ja ystävystä huolehtimisesta. Leikin jälkeen oli vuorossa taas satu, joka päätti ohjauskerran. Toteutukseen osallistui viisi tyttöä ja kolme poikaa.

Neljännellä eli viimeisellä ohjauskerralla annoimme päiväkodille lopputehtävän. Tehtävänä heillä oli tehdä sääntötaulu päiväkodin seinälle, johon he kirjaavat säännöt kiusaamisesta koskien. Tarkoituksena oli kirjata päiväkodin säännöt kiusaamisesta koskien paperille ja kiinnittää lasten tekemät säännöt päiväkodin seinälle sekä noudattaa sen ohjeita. Tallensimme ohjeet kuvana, kun kävimme palauttamassa lasten piirrokset päiväkotiin. Päiväkoti oli tehnyt isolle paperille säännöt ja jokainen lapsi oli omalla sormenjäljellään allekirjoittanut säännöt.

6.4.1 Toteutus

Aloitimme ohjaustuokion kertomalla sen olevan viimeinen tällä kertaa, ja että tänään tehdään jotain vähän erilaista. Teemana oli turvallisen kontaktin luominen sekä empatiakyvyn kehittäminen ja auttamisen merkityksen ymmärtäminen. Ensimmäinen leikki oli halaushippa. Halaushipassa sääntönä oli pelastaa toinen halaamalla häntä.

Hipan jälkeen palasimme hetkeksi rauhallisempaan toimintaan, ja istuimme lattialle käymään läpi lasten ensimmäisellä ohjauskerralla piirtämiä kuvia kiusaamisesta. Aja-

tuksenamme oli keskustella lasten kanssa auttamisesta ja autetuksi tulemisesta. Kävimme jokaisen kuvan lasten kanssa läpi, kyselimme muistavatko he, mitä tässä tapahtui, miksi niin tapahtui ja mitä olisi voinut tehdä tällaisessa tilanteessa. Mietimme myös, mitä kiusaajalle voisi sanoa ja miten kiusattua voisi lohduttaa.

Keskustelun jälkeen palasimme taas leikin pariin. Toinen leikki oli kohmettuneet hernepusset, jossa piti hernepuski pään päällä kävellä, juosta, hiipiä, kontata ja niin edelleen, mitä ohjaaja aina pyysi tekemään. Jos hernepuski tippui pään päältä, oli toisen autettava hernepuski päähän sitä itse omasta päästään tiputtamatta.

Satukirjana oli tällä kertaa Pasi, jossa Pasi tuhosi tahattomasti kaiken, mitä eteen tuli.

6.4.2 Arviointi

Viimeinen toimintakerta oli suunnattu leikkiin ja auttamiseen. Koska toimintakerta koostui leikeistä, oli meno välillä turhankin kovaa. Tällöin osasimme hyvin vaihtaa aiheen rauhallisempaan. Kokonaisuutena toimintakerta onnistui mielestämme hyvin. Viimeiseksi kerraksi oli hyvä valinta tehdä jotain rennompaa, kuten leikkiä ja leikkien välissä keskustella auttamisesta sekä ystävyydestä. Palaute myös päiväkodin työntekijältä oli positiivista, hänen antamansa palautteen mukaan tehdään yhdessä / autetaan kaveria –teemalla luodaan ryhmään yhteenkuuluvuutta, joka ehkäisee ennalta kiusaamista.

Halaushippa ensimmäisenä leikkinä muistutteli lapsia toisten auttamisesta sekä loi leikkijöiden välille kontaktia. Lapset osasivat huomioida itsekin avun tarvitsijat, eli kuka täytyi pelastaa jatkaakseen leikkiä, vaikka aina välillä sai muistuttaa toisten pelastamisesta. Toiminnan tuoksinassa huomasin, että lapsiryhmässä oli niin sanottuja pieniä ryhmiä, joissa tietyt lapset pelastivat tiettyjä ”kavereitaan”. Muutama lapsi sai odotella pidemmänkin aikaa pelastusta, vaikka ohi juoksi koko ajan lapsia. Tässä kohdalla havainnoijan huomion pitäisi kiinnittyä näihin lapsiin, jotka jäävät vaille toisen lapsen huomiota. Kiusaamisen voi siis huomioida vastaavanlaisista tapauksistakin. Ohjaajina kannustimme lapsia pelastamaan kaikkia ja kiinnitimme huomiota näihin, jotka jäivät vähemmälle huomiolle kavereiden kohdalta. Halaushippa oli lapsista erittäin hauskaa, mutta loppuvaiheessa se tahtoi unohtua pelkäksi ympäri juoksemiseksi, jolloin oli aika vaihtaa toimintaa.

Kävimme läpi lasten ensimmäisellä toimintatuokiolla tekemiä piirroksia teemana auttaminen. Jokaisen piirtämä kuva käytiin yhdessä läpi, keksien ratkaisuja mitä tilanteessa pitäisi tehdä. Lapset osasivat johdattelevien kysymysten avulla pohtia, mitä missäkin tilanteessa pitäisi tehdä, kuten toisen vaatteiden viemisessä sekä tavaroiden rikkomisessa. Syy-seuraus suhde oli lapsilla hyvin mielessä; kun tekee jotain pahaa, seuraa siitä jotakin pahaa tekijälle, kuten nuhtelu tai häpeäminen. Tämä käy hyvin ilmi seuraavissa keskustelussa.

(ks. Liite5, kuva1)

Ohjaaja: Muistatko mitä piirsit?

Lapsi1: Nuo kaks muuta tyttöä tönivät tuota yhtä.

Ohjaaja: Mm-m, no mitäs tämmösissä tehään kun te näätte tuolla, että joku, vaikka täällä teidän päiväkodissa, tönitään yhtä, ja kaks tönii, ni mitä te sitten teette?

Lapsi1: Kerrotaan aikuiselle.

Ohjaaja: Joo.

Lapsi1: Ja pyydetään anteeks.

Ohjaaja: Joo jos ite ootte tönimässä ni sitten täytyy pyytää anteeks. Mitäs muuta vois tehdä? Mitäs nää kiusaajat vois tehdä nytten ku ne on...?

Lapsi2: Pyytää anteeks.

Ohjaaja: Pyytää anteeks, voiskos ne tehdä jotain muuta? Mm, no mitäs toi kiusattu vois tehdä? Pitäiskö sen antaa anteeks?

Lapsi3: Joo. Noitten muitten pitää...

Ohjaaja: Hävetä?

Lapsi3: Tai. Sen pitäis hävetä se kiusaajan.

(ks. Liite5, kuva2.)

Ohjaaja1: (Piirtäjä ei ole paikalla) mutta tässä oli tää tyttö kiusas tätä tyttöä ja sitten tää aurinko..

Lapsi1: Aurinko, mä muistan sillein et se aurinko jäädytti tän ja tää aurinko lohdutti tätä.

Ohjaaja1: Jotenkin näinhän se meni.

Ohjaaja2: Eiks se jäädyttänyt tuon sinisen ja lohdutti tota ruskeeta?

Ohjaaja1: Mitäs tämmösessä tilanteessa tehään?

Ohjaaja2: No oliko se aurinko kiltti kun se teki sillei?

Lapsi2 ja 3: Joo.

Ohjaaja2: No mitäs tolle toiselle nyt käy kun se aurinko jäädytti sen?

Lapsi4: No se sitten pikkuhiljaa alkaa sulamaan.

Ohjaaja2: No hyvä! Ettei se sitten jäänyt ihan jäähän.

Ohjaaja1: Nyt se on vähän niiko semmonen..

Ohjaaja2: Oppikohan se siitä jotain?

Lapsi5: Ettei kannata tehdä noi.

Seuraavaksi leikimme kohmettuneita hernepusseja, jossa piti auttaa ystävää, kuten aiemmassakin leikissä. Tässä lapset onnistuivat mielestämme paremmin kuin aiemmassa auttamisen kannalta. Leikin tempo oli rauhallisempi ja toi haastetta myös auttajalle, koska hernepussin piti kestää pään päällä auttaessa toista. Lapset lähtivät leikkimään leikkiä maltillisesti ja heitä ei pahemmin tarvinnut muistuttaa, että joltain oli pudonnut hernepussi. Lapset huomasivat aika hyvin itse auttaa toisiaan. Lopussa leikki meinasi mennä tahalliseksi hernepussin tiputtamiseksi, jolloin olikin jo aika lopettaa leikki ja palata satukirjan pariin.

Lopuksi luimme Pasista, joka tahattomalla toiminnallaan aiheutti muille harmia. Pasi pyysi anteeksi, mutta joutui teoistaan vastuuseen silti. Hän joutui korvaamaan kaikki aiheuttamansa vahingot korjaamalla ne. Juttelimme lopuksi lasten kanssa auttamisesta, mutta lasten keskittyminen herpaantui heti sadun jälkeen ja keskustelu loppui heti alkuunsa.

7 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Työmme tavoitteena oli kokeilla käytännössä erilaisia ohjausmenetelmiä kiusaamisen ehkäisemiseksi sosiaalisia taitoja tukemalla ja vahvistamalla. Tavoitteenamme oli suunnitella toimintoja kiusaamisen ennaltaehkäisyyn, jolla pyritään estämään hyvinvoinnin ongelmat lapsen tulevaisuudessa niin kotona, koulussa kuin päiväkodissa. Pyrimme luomaan keinoja käsitellä kiusaamista lapsiryhmässä toiminnallisien menetelmin. Keinoina käytimme erilaisia toiminnallisia harjoituksia, kuten leikkiä, musiikkia, kuvataidetta ja satuja.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut pitkä prosessi. Aloitimme työn syksyllä 2010 pohdimalla aihetta ja työn muotoa. Keväällä 2011 suunnittelimme toiminnan ja toteutim-

me sen käytännössä. Nyt syksyllä 2011 työn valmistuessa voi huomata, kuinka paljon työn tekeminen vaatii todellisuudessa aikaa ja ajatusta. Työn tekeminen on kuitenkin ollut antoisaa ja kehittänyt meitä ammatillisesti. Olemme saaneet paljon tietoa kiusaamis-ilmiöstä, ja tätä tietoa voimme hyödyntää työelämässä tulevaisuudessa.

Tavoitteena tässä työssämme oli kokeilla erilaisia ohjausmenetelmiä, jotka tukevat ja vahvistavat lasten sosiaalisia taitoja, teemana lasten kiusaamiskokemukset sekä niihin liittyvät tunteet. Kokeiltuamme menetelmiämme käytännössä, voivat muut alan ammattilaiset valita omaan toimintaansa sopivia työkaluja ja hyödyntää niitä kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Päiväkodeilla ei ole valmista materiaalia kiusaamisen ehkäisemiseksi. Kouluille on kuitenkin toteutettu Kiva Koulu –hankkeen yhteydessä materiaalikansio kiusaamisen ehkäisemiseksi. Pystyimme kehittämään sellaisia menetelmiä, joilla on vaikutusta lapsen kehitykseen.

Tarkoituksenamme oli tukea kiusaamisen ehkäisyä jo varhaislapsuudesta alkaen, ja käyttämillämme menetelmillä voidaan vaikuttaa lapsen kehitykseen positiivisesti. Emotionaalisten ja sosiaalisten taitojen kehittäminen auttaa lasta ymmärtämään muita ihmisiä sekä omia kokemuksiaan ja tätä kautta asettumaan muiden asemaan (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 50). Menetelmillämme lapset pääsivät kertomaan omista tunteistaan ja muiden tuli kuunnella, mitä toiset kertoivat. Lapset saivat samalla käsitystä muiden tunnemaailmasta ja siitä millaisia tunteita kiusaaminen muissa lapsissa aiheuttaa.

Kiusaamisen ennaltaehkäisyn pohjaksi nimetään vaikuttaminen lapsiryhmän toimintaan, turvallisen ryhmän luominen sekä sosiaalisten suhteiden vahvistaminen (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 10). Turvallisen ryhmän pyrimme luomaan tuokioidemme aikana, jotta jokainen lapsi saisi ja uskaltaisi sanoa mitä ajattelee. Tahdoimme mahdollisimman monen lapsen osallistuvan yhteisiin toimintoihin, jotta lapset pääsisivät kuulemaan vertaisryhmän jäsenten ajatuksia. Mielestämme onnistuimme tässä, koska lapset todella osallistuivat, kuuntelivat ja keskittyivät ikäryhmälleen ominaisella tavalla. Tärkeää kiusaamisen ehkäisyssä lapsia ajatellen on keskittyä koko ryhmään eikä vain yksilöön (Kirves & Stoor-Grenner 2010b, 10). Ohjauksiimme valitsimme 4–5-vuotiaita lapsia, koska he ovat kehitystasoltaan sopivia ja saimme ryhmästä sopivan kokoisen. Tämän ikäinen lapsi on jo kehitystasoltaan valmis oppimaan ja omaksumaan tietoa sekä soveltamaan sitä käytäntöön. (Takala & Takala 1988, 172.) Lapsi

pystyy myös ilmaisemaan kielellisesti itseään, mikä oli oleellista toimintamme kannalta. Tämä valinta oli hyvä, koska yksilöohjauksissa lapsilta olisi jäänyt kuulematta tärkeät vertaisten ajatukset.

Käyttämistämme menetelmistä esimerkiksi satu ja kuvataide rohkaisivat lapsia keskustelemaan kiusaamisesta ja käsittelemään aihetta lapselle ominaisella tavalla. Satujen ja kuvataiteen avulla lapsi voi etsiä ratkaisuja ongelmiin ja käsitellä todellisuutta (Ylönen 1998, 11–15). Kuvataiteen ja sadun avulla lapset saivat vapaasti pohtia ja tuoda esimerkiksi piirtäen mielikuvansa kiusaamisesta esille. Keskustelu sadun ja kuvataiteen avulla oli antoisaa, pääsimme yhdessä pohtimaan kiusaamista ilmiönä sekä sitä, miten lapset näkevät ja kokevat kiusaamisen.

Henkilökohtaisesti työn teossa vahvuuksiamme oli ohjauskokemus, joka helpotti toiminnan suunnittelua ja toteutusta. Molemmilla oli työtä suunniteltaessa kokemusta lapsiryhmän ohjauksesta ja jonkinlainen käsitys siitä, millaista toimintaa tämän ikäisille lapsille voisi järjestää. Haastetta ohjauksiin kuitenkin toi se, etteivät lapsiryhmän lapset olleet meille ennestään tuttuja, emmekä olleet varanneet tutustumiselle varsinaisesti aikaa. Lapset olisivat voineet olla vielä paremmin mukana, jos olisimme käyttäneet muutaman kerran pelkkään tutustumiseen. Haasteena totesimme myös lapsiryhmän mielenkiinnon ylläpitämisen. Toiminnat on hyvä suunnitella riittävän lyhyiksi, jotta pienemmätkin lapset jaksavat niihin keskittyä niin, ettei toiminta muutu liian riehakkaaksi tai pitkäväteiseksi.

Ammatillisesti työn tekeminen on ollut antoisaa. Työ on tarjonnut meille mahdollisuuden toimia työelämän kanssa yhteistyössä oikeata työtä tehden. Samalla olemme myös saaneet itse suunnitella ja toteuttaa muun muassa ajankäyttöämme sekä toimintaamme. Työ on opettanut meille organisointitaitoja, joita tällaisen työn tekeminen vaatii. Työtä tehdessä on täytynyt ottaa huomioon sekä koulun, päiväkodin että omat henkilökohtaiset aikataulumme. Aikataulujen yhteensovittaminen sujui kuitenkin yllättävän hyvin ja työmme valmistui ajallaan.

7.1 Luotettavuus

Työn luotettavuus ilmenee tutkijan uskottavuudesta eli siitä miten hyvin hän hallitsee tutkittavan asian oman ammattialansa näkökulmasta. Tutkija on sisäistänyt eettiset

sekä moraaliset periaatteet ja kertoo totuuden työssään. Työn luotettavuutta lisää argumentointi hyödyntämällä jo tehtyjä tutkimuksia ja selvityksiä, käsitteiden ja termien avaaminen, laaja teoreettinen viitekehys sekä työn johdonmukaisuus. Tutkijan tulee tuoda raportissaan esille tuloksia sekä perustelut tutkimuksen tuloksille. Opinnäytetyön luotettavuutta lisää selkeästi esitetyt tulokset. (Vilkkä & Airaksinen 2004, 80–81.)

Opinnäytetyössämme luotettavuutta lisää tulosten kertominen eli tuomme työssämme esille ohjaamiemme toimintojen toimivuuden, mutta myös toimimattomuuden. Työssämme on myös laaja teoreettinen viitekehys, jonka pohjalta olemme suunnitelleet ja toteuttaneet toiminnan. Olemme myös avanneet käyttämämme termit sekä käsitteet teoreettisessa viitekehyksessä. Luotettavuutta tuo myös arvioinnissa käytetty useampi arvioija sekä havainnointi videolta.

7.2 Eettisyys

Aineiston hankinta on aina eettinen ongelma, jonka eettisyydestä jokainen tutkimuksen tekijä on itse vastuussa. Tutkijan tulisi noudattaa ammattieettisiä periaatteita, joita ovat eettiset periaatteet, normit, arvot ja hyveet. Tärkeää on siis huomioida, mikä on eettisesti hyväksyttävää. Tutkimusaineiston keruu, käsittely sekä asianmukainen arkistointi kuuluvat tärkeänä osana tiedon luotettavuuteen ja tarkistettavuuteen. Erilaisia tutkimukseen liittyviä normeja ovat muun muassa itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, yksityisyyden kunnioittaminen, vahingoittumattomuus sekä muut tutkittavien suojaan liittyvät kysymykset. (Kuula 2006, 23–25, 60.)

Opinnäytetyössämme tutkimusetiikka nousi esille kerätessämme, käsitellessämme ja arkistoidessamme keräämäämme tutkimusmateriaalia. Opinnäytetyössämme jokaisen lapsen henkilöllisyys on suojattu. Työstä ei ilmene kenenkään nimiä eikä muita tunnistettavissa olevia asioita. Ennen tutkimuksen aloittamista keräsimme jokaisen lapsen vanhemmalta luvan (ks. Liite1) lapsille osallistua tutkimukseen, koska kaikki lapset olivat alaikäisiä. Luvassa vanhemmat antavat meille oikeuden käyttää lasten tuottamaa materiaalia, esimerkiksi piirroksia, opinnäytetyössämme. Arkistoitimme lupalaput asianmukaisesti niin, että tutkittavien yksityisyyden suoja säilyy. Keräämämme videomateriaali siirrettiin videokamerasta kahdelle cd:lle, yksi kummallekin. Opinnäyte-

työmme valmistuttua hävitimme materiaalin halkaisemalla levyt, etteivät sitä ulkopuoliset henkilöt pääse enää hyödyntämään.

Tuokioidemme aikana lasten tuottamat alkuperäismateriaalit ovat tutkittavilla itsellään ja meillä on näistä kopiot opinnäytetyötämme varten. Lasten tuottamista materiaaleista ei ilmene henkilöllisyys missään muodossa. Meidän analysointimme jälkeen materiaalit hävitetään. Työtä tehdessämme olimme vaitiolovelvollisuuden piirissä, jonka takia työmme kannalta epäolennaiset asiat jäävät vain omaan tietoomme.

7.3 Jatkotutkimukset

Jatkotutkimuksen aiheena näemme tarpeelliseksi työn, jossa käyttämiemme menetelmien vaikutuksia tutkitaan laajemmin. Kiusaamisen ennaltaehkäisyyn pitäisi olla pitkäjänteistä ja suunnitelmallista tulosten saavuttamiseksi (Kirves & Stoor-Grenner 2010a, 45). Kokeiltuamme toimintoja lyhyellä aikavälillä emme pystyneet todentamaan meidän toimintamme vaikutuksia kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Tästä johtuen olisi hyvä tutkia pidemmälläkin aikavälillä menetelmien vaikutuksia lapsiin ja kiusaamiseen, onko sillä pidemmän aikavälin vaikutuksia ja millä tavoin nämä ilmenevät.

Toisena tutkimuskohteena voisi kerätä erilaisia kiusaamista ennaltaehkäiseviä menetelmiä esimerkiksi portfolion tai kansion muotoon päiväkotien käyttöön, jolloin henkilöstöllä olisi valmiit materiaalit alkaa toteuttaa kiusaamista ehkäisevää toimintaa esimerkiksi leikin, sadun ja draaman avulla. Kiva Koulu –hanke on toteuttanut tällaisen kansion koulujen käyttöön, mutta sellainen puuttuu päiväkodeista. Koemme tarpeelliseksi, että vastaavanlainen kansio toteutetaan myös päiväkotien käyttöön.

LÄHTEET

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Juva: WS Bookwell Oy.

Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2007. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Juva: WS Bookwell Oy.

Aalto, Mikko 2002a. Turvallinen ryhmä. Forssa: Aseman lapset ry.

Aalto, Mikko 2002b. Vuorovaikutustaidot. Forssa: Aseman lapset ry.

Brunou, Mirva & Piirainen, Susanna 2000. Lasten välinen kiusaaminen päiväkodissa. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Eduskunta 2010. WWW-dokumentti.

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/vex4000.sh?\\${APPL}=veps8999&\\${BASE}=veps8999&\\${THWIDS}=7.9/1313994849_381380&\\${TRIPSHOW}=html=vex/vex5000+form=vex5000&\\${THWURLSAVE}=9/1313994849_381380&\\${savehtml}=/thw fakta/vpasia/vex/vex.htm](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/vex4000.sh?${APPL}=veps8999&${BASE}=veps8999&${THWIDS}=7.9/1313994849_381380&${TRIPSHOW}=html=vex/vex5000+form=vex5000&${THWURLSAVE}=9/1313994849_381380&${savehtml}=/thw fakta/vpasia/vex/vex.htm). Luettu 26.1.2011. Ei päivitystietoja.

Erikson, Erik H. 1982. Lapsuus ja yhteiskunta. Jyväskylä: Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Vastapaino, Gummerus.

Hamarus, Päivi 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaino.

Harjunkoski, Sirpa-Maija & Harjunkoski, Reino 1994. Kiusanhenki lapsen kengissä. Juva: WSOY:n graafiset laitokset.

Höistad, Gunnar 2003. Irti kiusaamisen kierteestä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Kanerva, Johanna & Ulmanen, Sini 2011. Kiusaaminen päiväkodissa: Haastattelututkimus Mikkelin alueen päiväkodeissa. Mikkelin ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Kauppila, Reijo A. 2005. Vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Keltikangas-Järvinen, Liisa 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Juva: WS Bookwell Oy.

Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010a. Kiusaavatko pienetkin lapset? Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Folkhälsan Förbund.

Kirves, Laura & Stoor-Grenner, Maria 2010b. Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliitto, Folkhälsan.

- Koivunen, Pirjo-Leena 2009. Hyvä päivähoito. Työkaluja sujuvaan arkeen. Juva: WS Bookwell Oy.
- Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Laki lasten päivähoidosta 36/1973. WWW-dokumentti. <http://finlex.fi>. Ei päivitystietoja. Viitattu 16.6.2011.
- Lasten on tulevaisuus. JP-MUSIIKKI. 1987. JP-Musiikki Oy. Teräsmies ja Tarzan Esko Larkas. (Säv. ja sanat Esko Larkas – Sov. Bruno Korpela/Base-studio Oy)
- Mikkola, Petteri & Nivalainen, Kirsi 2009. Lapselle hyvä päivä tänään. Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Saarijärvi: Pedatieto.
- Nurmiranta, Hanna, Leppämäki, Päivi & Horppu, Sari 2009. Kehityspsykologiaa lapsuudesta vanhuuteen. Hämeenlinna: Kariston kirjapaino Oy.
- Olweus, Dan 1992. Kiusaaminen koulussa. Keuruu: Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset.
- Oy Yleisradio Ab. Opetusjulkaisut 1993. Kasvun paikka. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Petigny, De Aline & Delvaux, Nancy 2008. Milla oppii jakamaan lelunsa. Helsinki: Icemill Oy.
- Piaget, Jean & Inhelder, Bärbel 1977. Lapsen psykologia. Jyväskylä: Gummerus.
- Pulkkinen, Lea 2002. Mukavaa yhdessä. Sosiaalinen alkupääoma ja lapsen sosiaalinen kehitys. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Ruokonen, Inkeri, Rusanen, Sinikka & Välimäki, Anna-Leena (toim.) 2009. Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Ruoppila, Isto, Hujala, Eeva, Karila, Kirsti, Kinon, Jarmo, Niiranen, Pirkko & Ojala, Mikko (toim.) 1999. Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Salmivalli, Christina 1998. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Salmivalli, Christina 1999. Koulukiusaaminen ryhmäilmiönä. Tampere: Yliopistokustannus.
- Salmivalli, Christina 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Strandell, Harriet 1995. Päiväkotiki lasten kohtaamispaikkana. Tutkimus päiväkodista sosiaalisten suhteiden kenttänä. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Takala, Annika & Takala, Martti 1988. Psykologinen kehitys lapsuusiässä. Porvoo: WSOY.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes. Oppaita 56. Vaajakoski: Gummerus.

Varto, Juha 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Vilkkä, Hanna & Airaksinen, Tiina 2004. Toiminnallinen opinäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Weninger, Brigitte & Tharlet, Eve 1996. Pasi. Helsinki: Lasten Keskus.

Weninger, Brigitte & Tharlet, Eve 1999. Pasi ja Eetu riidoissa. Helsinki: Lasten Keskus.

Weninger, Brigitte & Tharlet, Eve 2007. Yhteistyö on voimaa. Helsinki: Lasten Keskus

Ylönen, Hilikka 1998. Taikahattu ja hopeakengät – Sadun maailmaa. Lapsi päiväkodissa sadun kuulijana, näkijänä ja kokijana. Jyväskylä: University Printing House.

Ylönen, Hilikka 2000. Loihditut linnut, satujen merkitys lapselle. Helsinki: Tammi.

Hyvä Vanhempi,

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Mikkelin ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyötä aiheesta Kiusaaminen päiväkodissa: aiheen käsittely lapsiryhmässä toiminnallisin menetelmin. Opinnäytetyömme tarkoituksena on kokeilla käytännössä erilaisia ohjausmenetelmiä kiusaamisen ehkäisemiseksi sosiaalisia taitoja tukemalla ja ryhmädynamiikkaa vahvistamalla. Päiväkotitoiminta on yhteistyökumppanimme opinnäytetyössämme.

Ohjauksia pidämme neljä:

- 9. maaliskuuta
- 10. maaliskuuta
- 14. maaliskuuta
- 15. maaliskuuta.

Jokaisen tuokion kesto on noin 30–45 minuuttia.

Ohjaustuokiot dokumentoidaan videokameralla. Video tulee ainoastaan opinnäytetyötämme varten, eikä sitä käsittele kukaan muu meidän lisäksemme. Video hävitetään asianmukaisesti poimittuamme oleelliset havainnot työhömmme. Tuokioiden aikana lapset tuottavat myös esimerkiksi piirroksia, joita saatetaan käyttää havaintomateriaalina opinnäytetyömme raportissa. Käsittelemme tietoja anonymisti, eikä kenenkään henkilöllisyys ilmene työssä.

Lapsen nimi: _____

Lapsemme saa osallistua opinnäytetyön toteutukseen

☐

Allekirjoitus: _____

Yhteistyöterveisin,

Kaisa Ilmasti

puh. 0400 487935

Soila Metsola

puh. 050 3792953

Palaute ohjaustuokioista

Voiko ohjaustuokion harjoitteilla mielestänne olla ennaltaehkäisevä vaikutus kiusaamiseen lapsiryhmissä? Miksi/ Miksi ei?

Miten arvioisit ohjauksen sisältöä? (toimivuus lapsiryhmässä, menetelmät, käytetty aika, kokonaisuus yms.)

Mitä parannettavaa/kehittävää löysit?

Miten kehittäisit ohjauksen sisältöä?

Muuta?

Ohjaustuokion suunnitelma

Keskiviikko 9.3.2011

Tutustuminen

Tavoite: ryhmään tutustuminen ja ryhmän tutustuttaminen kameraan

Kesto: noin 10 minuuttia

Toiminta: Ohjaajat esittelevät itsensä ja kameran.

Tarvikkeet: videokamera

Turvallinen eläin – leikki

Tavoite: Tutustuminen ja turvallisen olon luominen itselle.

Kesto: noin 10 minuuttia

Toiminta: Jokainen lapsi valitsee itselleen eläimen, jonka tuntee turvalliseksi. Tämän jälkeen jokainen kertoo vuorollaan eläimensä ja saa esittää eläintä muille elehtien ja ääntelehtien. Lapsi saa myös kertoa, miksi valitsi eläimen.

Tarvikkeet: ei tarvikkeita.

Kiusaamistilanne piirtäen

Tavoite: Käydä läpi lasten mielikuvia kiusaamisesta ja etsiä ratkaisuja erilaisiin tilanteisiin.

Kesto: noin 25 minuuttia.

Toiminta: Annetaan lapsille paperi ja värit. Lasten tulee piirtää, jokin kiusaamiseen liittyvä tilanne. Piirtämisen jälkeen kuvat käydään yksi kerrallaan läpi, jolloin jokainen saa kertoa kuvastaan. Yhdessä mietimme ratkaisuja keskeisiin tilanteisiin, joita kuvissa esiintyy.

Tarvikkeet: paperia (A3), värikyniä, vahakankaat alle.

Loppusatu ja keskustelu

Tavoite: Herättää ajatuksia ja lopettaa päivän teema.

Kesto: noin 10 minuuttia

Tarvikkeet: Pasi ja Eetu riidoissa

Torstai 10.3.2011

Tunnetarina

Tavoite: Lapset harjoittelevat syy-seuraussuhteiden tunnistamista.

Kesto: noin 10 minuuttia

Toiminta: Seinällä on kuvia, jotka esittävät tunteita esimerkiksi ilo, suru, pelko ja rohkeus. Ohjaaja menee ryhmän kanssa kuvan luokse kertoen tarinaa kuvan henkilöstä ja tilanteesta. Lapset miettivät tarinan lopun. Esimerkiksi: Tässä on kuva Niilo-norpasta, joka tuntee itsensä rohkeaksi, koska... Ja lapset vastaavat.

Tarvikkeet: Kuvia ja tarinat kuviin liittyen.

Tunnenurkka – leikki

Tavoite: Tunteiden tunnistaminen ja ratkaisujen etsiminen kiusaamiseen liittyvissä tilanteissa.

Kesto: noin 20 minuuttia.

Toiminta: Tunnetta kuvaavat kuvat laitetaan huoneen nurkkiin. Tunteet ovat ilo, suru, pelko ja rohkeus. Lapsilta kysytään kysymyksiä, joiden mukaan he liikkuvat nurkasta toiseen oman tunnetilansa mukaan. Kun lapset ovat nurkissa, halukkaat saavat kertoa omasta tunnetilastaan, miltä heistä tuntuu ja miksi ovat kyseisessä nurkassa, miten tilanteessa voisi toimia. Lapset palaavat nurkasta aina keskelle, ennen seuraavaa kysymystä.

Tarvikkeet: Tunnenurkkakuvat, keskustelukysymykset.

Keskustelukysymyksiä:

- Miltä sinusta tuntuu, jos...
- joku kaataa sinut vahingossa?
- joku kaataa sinut tahallaan?
- joku tulee auttamaan kun kaadut?
- kukaan ei tule auttamaan kun kaadut?
- joku haukkuu sinua?
- joku haukkuu kaveriasi?
- joku kehuu sinua?
- joku kehuu kaveriasi?
- joku käskee sinun tehdä jotain mitä et haluaisi tehdä?
- joku keksii kivan leikin, jota kaikki osaavat leikkiä?

Toimintatuokioiden rakenne

- joku keksii kivan leikin, mutta sinua ei oteta mukaan?

Loppusatu ja keskustelu

Tavoite: Herättää ajatuksia ja lopettaa päivän teema.

Kesto: noin 10 minuuttia

Tarvikkeet: Milla oppii jakamaan lelunsa

Maanantai 14.3

Teräsmies ja Tarzan

Tavoite: Johdattaa lapset keskusteluun kiusaamisesta

Kesto: 3 minuuttia

Toiminta: Kuunnellaan kappale Teräsmies ja Tarzan, joka toimii aloituksena keskustelulle kiusaamisesta.

Keskustelua kiusaamisesta ilmiönä

Tavoite: Käydä läpi kiusaamista ilmiönä lasten näkökulmasta.

Kesto: 10–15 minuuttia

Toiminta: Keskustellaan ohjaajan esittämistä kysymyksistä.

Tarvikkeet: Kysymyksiä aiheeseen liittyen.

Kysymyksiä:

- Mitä kiusaaminen on?
- Miltä kiusaaminen tuntuu?
- Mitä voi tehdä kun joku kiusaa?
- Kenelle voi kertoa kiusaamisesta?

Tunnekorttijuttuja

Tavoite: Tunteisiin tutustuminen

Kesto: 10 min

Toiminta: Ohjaaja kyselee lapsilta ja lapsen tehtävänä on ottaa tunnetilaansa kuvaava kortti.

Kysymykset:

- Miltä sinusta tuntuu juuri nyt?

Toimintatuokioiden rakenne

- Mikä olisi edellisen vastakohta ja miten sinä muuttuisit tähän nykyiseen?
- -Minkälainen on kiusaaja-Nalle?
- -Minkälaista nallea olisi helppo kiusata?
- -Mitä kiusatulle nallelle voisi sanoa?
- -Mitä kiusaajalle voisi sanoa?
- -Minkälainen kaveri olette tai haluaisitte olla?

Tarvikkeet: Tunnekortit: The Bears

Deal, Russel & Wood, Ben 2010. The Bears. Australia: St Luke's Innovative Resources.

Loppusatu ja keskustelu

Tavoite: Herättää ajatuksia ja lopettaa päivän teema.

Kesto: noin 10 minuuttia

Tarvikkeet: Yhteistyö on voimaa

Tiistai 15.3

Halaushippa

Tavoite: Turvallisen kontaktin luominen.

Kesto: maksimi 10 minuuttia.

Toiminta: Leikitään hippaa, jossa yksi on kiinniottaja ja muut juoksevat karkuun. Kiinniottajan koskettaessa toista leikkijää tulee hänestä uusi hippa. Leikkijä on turvassa halatessaan toista leikkijää. Halata saa vain yhtä kerrallaan eikä halaus saa kestää kovin kauaa.

Tarvikkeet: iso tila.

Auttaminen kiusaamistilanteessa

Tavoite: Empatia kyvyn kehittäminen ja auttamisen merkityksen ymmärtäminen.

Kesto: 15 minuuttia

Toiminta: Katsotaan kuvia tilanteista ja yhdessä keskustellen etsitään ratkaisuja ongelmiin. Kuvat liittyvät auttamiseen. Keskustellaan muun muassa: milloin on itse auttanut, ollut autettavana, miltä tuntuu auttaa, olla autettavana, voisiko joku muu auttaa, kuka voi auttaa, ...

Kohmettuneet hernepussit

Tavoite: Ystävän auttaminen

Leikkijät liikkuvat ympäriinsä ja yrittävät pitää hernepussia päänsä päällä. Ohjaaja kehottaa leikkijöitä välillä kulkemaan varpaillaan, hyppimään yhdellä jalalla, kulkemaan takaperin, kulkemaan hitaammin tai nopeammin jne. Jos leikkijältä putoaa hernepussi, hän kohmettuu paikoilleen. Toisen leikkijän pitää poimia pussi ja asettaa se kohmettuneen toverinsa pääläelle sulattaakseen hänet kohmeesta. Tätä tehdessään hän ei saa pudottaa omaa hernepussiaan. Leikin tarkoituksena on tovereiden auttaminen, jotta he eivät joutuisi olemaan kohmettuneina.

Loppusatu ja keskustelu

Tavoite: Herättää ajatuksia ja lopettaa päivän teema.

Kesto: noin 10 minuuttia

Tarvikkeet: Pasi

Ilokuva: tässä on nalle, joka on iloinen, koska...

Pelkokuva: nalle lähti metsään poimimaan mustikoita, mutta metsässä häntä alkoi pelottamaan, koska....

Ahdistuskuva: seuraavaksi nalle huomasi kävelleensä liian pitkälle metsään, ja ahdistui, sillä....

Surullinen kuva: nalle tuli surulliseksi, koska...

Ilkikurinen kuva: surtuaan aikansa, nalle ryhtyi pohtimaan kuinka pääsisi pois metsästä, ja keksi viekkään idean, minkä?

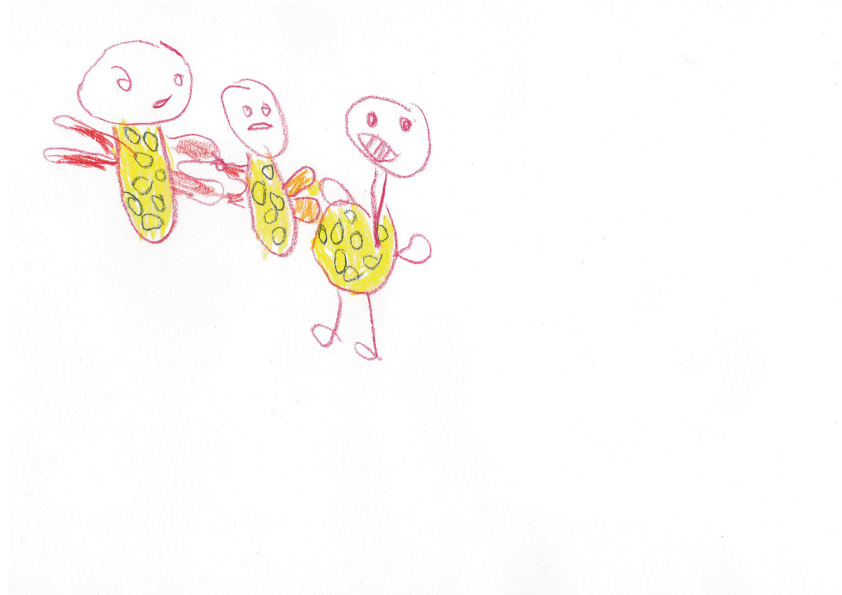
Vihainen kuva: Nalle kohtaa metsässä hirven, joka talloo nallen mustikat ja naureskelee ilkeästi, nalle suuttuu, koska...

Neuvoton kuva: hirvi huomasi, että nalle suuttui. Hirvi ymmärsi tehneensä väärin ja pyysi anteeksi nallelta. Mitä tekee nalle?

Rohkeus: Nalle kertoo hirvelle olevansa eksynyt ja hirvi lupaa auttaa nallea. Nyt nalle tuntee olonsa rohkeaksi, koska...

Sen pituinen se!

Kuva1.



Kuva2.

